

KOULUTUSMATERIAALI LAPSEN KOHTAAMISESTA JA ALUSTAVAN PUHUTTELUN SUORITTAMISESTA VALVONTA- JA HÄLYTYSTOIMINNASSA

Jirko Puranen ja Karoliina Putkuri

3/2020

Tiivistelmä

Tekijät	Tutkinto
Jirko Puranen ja Karoliina Putkuri	Poliisi (AMK)
Julkaisun nimi	Julkisuusaste
Koulutusmateriaali lapsen kohtaamisesta ja alustavan puhuttelun suorittamisesta valvonta- ja hälytystoiminnassa	Julkinen
Ohjaaja	Opinnäytetyön muoto
Jasmin Kaunisto	Toiminnallinen
<p>Poliisihallituksen uusi ohje Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa astui voimaan tammikuussa 2020. Aiemmasta ohjeesta poiketen uudessa ohjeessa todetaan, että ensipartion tulisi lähtökohtaisesti suorittaa lapsen alustava puhuttelu. Tässä toiminnallisessa opinnäytetyössä käsitellään lapsen kohtaamista ja alustavan puhuttelun suorittamista ensipartion näkökulmasta valvonta- ja hälytystoiminnassa. Opinnäytetyössä käsitellään lapsen muistia ja trauman vaikutusta sen toimintaan, toimintatapaa lasta kohdattaessa, alustavan puhuttelun suorittamista ja siinä käytettäviä kysymystyyppejä.</p> <p>Opinnäytetyön produktina syntyi koulutusmateriaali aiheesta. Koulutusmateriaaliin on koottu opinnäytetyössä käsiteltävistä asioista kaikkein keskeisimmät seikat tiiviiseen ja selkeään pakettiin. Materiaali on tarkoitettu itsenäisesti tapahtuvaan opiskeluun ja kertaamiseen sekä koulutuskäyttöön. Tavoitteena on antaa valvonta- ja hälytysesektorilla työskenteleville poliiseille toimintamalli lapsen kohtaamiseen ja alustavan puhuttelun suorittamiseen, sekä rohkaista heitä sen myötä suorittamaan lapsen alustavia puhutteluja entistä enemmän.</p> <p>Koulutusmateriaalin käyttö koeponnistettiin Kouvolan pääpoliisiasemalla valvonta- ja hälytysesektorilla työskenteleville poliiseille pidetyssä koulutustilaisuudessa. Kouvolassa työvuorossa olleiden poliisien lisäksi koulutustilaisuuteen osallistui videoyhteyden välityksellä valvonta- ja hälytysesektorilla toimivia poliiseja myös Kotkan, Lappeenrannan ja Imatran poliisiasemilta. Yhteensä koulutustilaisuuteen osallistui 26 poliisia.</p> <p>Koulutustilaisuudesta saadun palautteen perusteella lapsen alustavaan puhutteluun liittyvä koulutus koetaan aiheelliseksi ja tärkeäksi. Suurin osa koulutukseen osallistuneista koki saaneensa koulutuksesta uutta tietoa lapsen alustavan puhuttelun suorittamiseen liittyen. Lisäksi moni uskoi, että tulee käyttämään koulutuksesta saatua tietoa hyödykseen tulevilla työtehtävillään.</p>	
Sivumäärä	Tarkastuskuukausi ja -vuosi
34 + 17	3/2020
Avainsanat	
lapsi, alustava puhuttelu, valvonta- ja hälytystoiminta, ensipartio	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
2 POLIISIN TOIMINTAA OHJAAVAT LAIT JA SÄÄDÖKSET LAPSIIN LIITTYEN	4
2.1 Poliisilaki	4
2.2 Esitutkintalaki	5
2.3 Lastensuojelulaki ja YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus	7
2.4 Uhridirektiivi	8
3 LAPSEN KYKY MUISTAA RIKOSTAPAHTUMIA	9
3.1 Lapsen muistin toiminnan erityispiirteitä	10
3.2 Kielen kehityksen merkitys muistoista raportoidessa	12
3.3 Johdattelun vaikutus muistin toimintaan	13
3.4 Trauman vaikutus muistin toimintaan	13
4 LAPSEN KOHTAAMINEN	15
5 ALUSTAVA PUHUTTELU	17
5.1 Alustavan puhuttelun ja kuulustelun eroavaisuudet	17
5.2 Alustavan puhuttelun dokumentointi	18
5.3 Vanhemman läsnäolo alustavassa puhuttelussa	19
5.4 NICHD- haastattelurunko	20
5.5 Kysymystyypit	21
6 OPINÄYTETYÖN TAVOITTEET	23
7 OPINNÄYTETYÖN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS	24
8 ARVIOINTI JA POHDINTA	27
LÄHTEET	32
LIITTEET	34

1 JOHDANTO

Poliisihallituksen uusi ohje Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinna (POL-2019-34669) astui voimaan 1. tammikuuta 2020. Tämä ohje korvasi aiemmin voimassa olleen ohjeen Lapsen kohtaaminen poliisitoiminnassa ja esitutkinna (2020/2011/1610). Aiemmassa ohjeessa Poliisihallituksen kanta oli, että lapsen kuuleminen tulisi jättää asiaan perehtyneiden tutkijoiden tai muiden pätevien henkilöiden hoidettavaksi. Uudessa ohjeessa taas painotetaan sitä, että lapsen alustava puhuttaminen kuuluu lähtökohtaisesti ensipartion tehtäviin. Tässä opinnäytetyössä käsitellään alkutilannetta ja -toimenpiteitä sen jälkeen, kun poliisin kenttäpartio on saanut tehtävän, johon liittyy alaikäisiä lapsia. Näin ollen fokus on lapsen kohtaamisessa ja alustavassa puhuttelussa, ei myöhemmissä esitutkinnaallisissa ja muissa jatkotoimenpiteissä. Esimerkiksi alaikäisen kuulustelua koskevat jo useat eri esitutkinnaalliset muutokset.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiaasta lasta (SopS 59/1991). Myös lastensuojelulain 1:6 § määrittelee, että lapsi on alle 18-vuotias henkilö (13.4.2007/417). Tässä opinnäytetyössä keskitytään kuitenkin käsittelemään keskilapsuuttaan eläviä, eli noin 6-12-vuotiaita lapsia (Nurmi ym. 2008, 70). Tämä raja on tehty sen takia, että esimerkiksi kolmevuotiaan ja jo lähes täysi-ikäisen nuoren puhuttaminen eroavat toisistaan niin paljon, että yhteisen ohjeistuksen tekeminen kaikkia alle 18-vuotiaita koskien ei olisi mielekästä tai välttämättä mahdollistakaan. Raja ei ole kuitenkaan niin tarkka, etteivätkö opinnäytetyössä esitellyt ohjeet toimisi hieman nuoremman tai vanhemmankin lapsen kohtaamisessa. Lapsissa ja heidän kehityksessään on yksilöllisiä eroja, eikä se asia mikä pitää paikkaansa yhden lapsen kohdalla, välttämättä päde enää toiseen.

Opinnäytetyössä puhutaan lapsista yleisesti, eikä käsitellä syvemmin sellaisia lasten yksilöllisiä eroja, jotka saattaisivat vaikuttaa lapsen kohtaamisen ja alustavan puhuttelun sujumiseen ja suorittamiseen. Esimerkiksi eri sukupuolia ja niiden välisiä mahdollisia eroja ei nosteta opinnäytetyössä esille. Lasta ja lapsen kohtaamiseen ja puhuttamiseen liittyviä asioita käsitellään yleisellä tasolla, sillä aiheen rajaaminen oli saatavilla olevan valtavan tutkimusaineiston määrän vuoksi tarpeen. Lasten kehitystä on vuosien saatossa tutkittu useasta eri näkökulmasta ja opinnäytetyön fokuksen kannalta oli mielekkäämpää rajata yksilölliset erot esimerkiksi kielen kehityksessä ja vanhempien vaikutuksessa opinnäytetyön ulkopuolelle. Opinnäytetyön pääpaino on siinä, että miten lapsen muisti toimii, millainen vai-

kutus traumalla voi olla muistin toimintaan ja tavassa, jolla lapsen alustava puhuttelu tulisi suorittaa.

Poliisihallituksen ohjeessa Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa (POL-2019-34669) todetaan, että lapsen kuuleminen pitkän ajan kuluttua epäilystä tapahtumasta voi heikentää lapsen kertomuksen laatua ja luotettavuutta. Tämän vuoksi on ensiarvoisen tärkeää, että lapsen tehtävällään kohtaavalla ensipartiolla on hyvät perustiedot ja -taidot lapsen alustavan puhuttelun suorittamiseksi. Mitä pidempään tapahtuneesta kuluu, sitä todennäköisempää on, että lapsen kertomuksen laatu ja luotettavuus kärsii (POL-2019-34669). Alustava puhuttelu voi myös antaa poliisille ensiarvoisen tärkeää tietoa tutkinnan kannalta. Lapsen kertomuksesta voi käydä ilmi esimerkiksi sellaisia seikkoja, joiden perusteella on syytä ohjata lapsi somaattisiin tutkimuksiin. Mitä nopeammin somaattinen tutkimus suoritetaan epäillyn teon jälkeen, sen todennäköisempää siinä on löytää lapsen kertomusta tukevia vammoja tai muita löydöksiä, kuten esimerkiksi tekijän DNA:ta (POL-2019-34669).

Poliisi voi kohdata lapsen kenttätyössä esimerkiksi yleisen järjestyksen- ja turvallisuudenvalvonnan yhteydessä, onnettomuuspaikoilla tai kotihälytystehtävillä. Vaikka lapsiin liittyvää tehtävää ei sattuisi kohdalle pitkään aikaan, on hyvä pitää omaa osaamista yllä kertamalla keskeisiä toimintatapoja ja -malleja lapsen kohtaamiseen ja alustavaan puhutteluun liittyen. Näin varmistaa sen, että kun lapsiin liittyvä tehtävä tulee eteen, pystyy toimimaan tilanteen vaatimalla tavalla ilman epäröintiä. Opinnäytetyön produktina syntyneen koulutusmateriaalin (Liite 1) tarkoituksena on rohkaista poliiseja puhuttamaan lapsia yhä useammin ja tarkemmin. Koulutusmateriaali on suunniteltu koulutuskäytön lisäksi myös itsenäisesti tapahtuvaa kertaamista ja oppimista tukevaksi. Koulutusmateriaalia voidaan jatkossa käyttää myös Poliisiammattikorkeakoululla lasten alustavan puhuttelun opetusmateriaalina.

Nykymuotoisessa poliisikoulutuksessa perusopintoihin kuuluu luentoja lapsen kohtaamisesta poliisityössä. Näillä luennoilla perehdytään muun muassa lastensuojelun tarpeen arvioimiseen, lastensuojeluilmoituksen tekemiseen ja lapsen kuulemiseen sekä kotihälytystehtävillä, että esitutkinnan aikana tehtävissä kuulusteluissa. Poliisiopiskelijoille kerrotaan luennoilla tässäkin opinnäytetyössä myöhemmin esiteltävästä NICHD-menetelmästä, joka toimii runkona lapsen kuulemisessa. Kyseessä on menetelmä, johon poliisiopiskelijat eivät ole aiemmin samassa laajuudessa opintojensa aikana perehtyneet. Opinnäytetyön ja sen produktin tavoitteena on tuoda tätä tietämystä myös opintonsa jo aiemmin suorittaneiden

saataville. Poliisikoulutus muuttui ammattikorkeakoulumuotoiseksi vasta vuonna 2014, joten tarve osaamisen päivittämiselle on olemassa. Joillakin poliisilaitoksilla henkilöstöä on koulutettu lasten kohtaamiseen poliisitoiminnassa, mutta usein tätä koulutusta on ollut tarjolla pääasiassa vain tutkinnassa työskenteleville. Tämä opinnäytetyö pyrkii vastaamaan erityisesti kenttäpoliisien tarpeisiin.

Opinnäytetyön produktina syntynyt koulutusmateriaali koeponnistettiin Kaakkois-Suomen poliisilaitoksella helmikuun ensimmäisenä sunnuntaina vuonna 2020 vuorossa olleiden kenttäryhmien osallistuttua opinnäytetyöntekijöiden pitämään koulutustilaisuuteen. Koulutustilaisuudesta kerätyn palautteen perusteella arvioitiin produktin onnistumista ja tehtiin vielä muutamia viilauksia lopulliseen materiaaliin. Materiaali on tehty sähköiseen muotoon, jotta sitä on mahdollisimman helppo jakaa eteenpäin hallinnon sisällä. Siinä käsitellään kaikkein keskeisimpiä lapsen kohtaamiseen ja alustavan puhuttelun suorittamiseen liittyviä asioita, joihin opinnäytetyön teoriaosiossa syvennytään tarkemmin. Materiaali on sekä tämän opinnäytetyön liitteenä, että erillisenä Power Point -tiedostona, jota on helppo selata ja käydä läpi myös omalla ajalla.

2 POLIISIN TOIMINTAA OHJAAVAT LAIT JA SÄÄDÖKSET LAPSIIN LIITTYEN

Poliisityön ja -toiminnan taustalla vaikuttavat useat eri lait ja säädökset, jotka ohjaavat poliisin jokaisessa työvuorossa tekemiä ratkaisuja ja päätöksiä. Seuraavassa luvussa on käsitelty näitä lakeja ja säädöksiä hieman sekä yleisellä tasolla, että erityisesti lapsiin liittyen. Lapsiin liittyvillä tehtävillä on erityisen tärkeää pitää mielessä etenkin poliisia velvoittava lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus, ja esitutkintalaista ilmenevät alaikäisiä koskevat erityissäännökset.

2.1 Poliisilaki

Poliisin toimintaa ohjaa tehtävillä muiden lakien lisäksi poliisilaki. Poliisilakiin on kirjattu muun muassa poliisin tehtäviä, toimivaltuuksia ja toimintaa ohjaavia periaatteita. Poliisilakiin ei ole kirjattu erityissäädöksiä lapsia varten, sillä poliisi käyttää lakia samalla tavoin niin aikuisia kuin lapsiakin kohtaan.

Poliisilain (22.7.2011/872) 1. luvun 1§:n mukaan poliisin tehtävänä on “-- yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen”. Poliisi toimii turvallisuuden ylläpitämiseksi yhteistyössä muiden viranomaisten sekä yhteisöjen ja asukkaiden kanssa (POL 1:1 § 22.7.2011/872). Poliisi toimii paljon yhteistyössä sosiaaliviranomaisten kanssa niillä tehtävillä, joissa on osallisena lapsi tai lapsia.

2.2 Esitutkintalaki

Esitutkintaviranomaisella on velvollisuus kirjata viipymättä ilmoitus, kun tälle ilmoitetaan tapahtuma tai rikos, jota ilmoittaja epäilee rikokseksi. Mikäli ilmoitus on epäselvä tai puutteellinen, on ilmoituksen tekijää tarvittaessa pyydetävä täydentämään tai täsmentämään sitä. (ETL 3:1 § 22.7.2011/805.) On erityisen tärkeää huomata, ettei ilmoitusta voi jättää ottamatta vastaan, mutta esitutkintaviranomaisen tehtävä on arvioida esitutkintakynnystä riippumatta ilmoittajan käsityksestä (Ellonen & Rantaeskola 2016, 47).

Esitutkintalain mukaan esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, jos sille tehdyn ilmoituksen perusteella on syytä olettaa, että rikos on tehty. Tutkinnanjohtaja päättää tarvittaessa siitä toimitetaanko esitutkinta vai ei, sekä päätökseen vaikuttavien lisätietojen hankkimisesta. (ETL 3:3 § 22.7.2011/805.) Lisätietojen hankkiminen tarkoittaa nimenomaan aiheettomia rikosepäilyjä, joiden osalta tulisi tehdä toimenpiteitä siltä osin kannattaako ja pitääkö rikostutkintaa aloittaa. Esitutkinnan aloittamisen kynnys tulisi pitää matalana, kun kyseessä on lapsen kohdistunut rikos (Ellonen ym. 2016, 48). Esitutkinnassa tulisi selvittää asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat (Ellonen ym. 2016, 47).

Rikokset jaetaan asianomistajarikoksiin ja virallisen syytteen alaisiin rikoksiin. Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa poliisi voi suorittaa esitutkinnan, vaikka asianomistaja ei vaatisikaan rikoksesta epäilylle rangaistusta. Asianomistajarikoksissa poliisi voi suorittaa esitutkinnan vain, jos asianomistaja vaatii rangaistusta rikoksen tekijälle. (ETL 3:4 § 22.7.2011/805.) Vammantuottamusta lukuun ottamatta kaikki lapsen kohdistuneet väkivaltarikokset, myös lievät pahoinpitelyt, ovat virallisen syytteen alaisia rikoksia (POL-2019-34669).

Esitutinnan asianosaisia ovat rikoksesta epäilty, asianomistaja tai muu henkilö, jonka etuihin oikeuksiin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voi vaikuttaa. Tarvittaessa tutkinnanjohtaja päättää siitä onko henkilöä pidettävä asianosaisena (ETL 2:5 § 22.7.2011/805). Kun henkilölle ilmoitetaan, että häntä epäillään rikoksesta, hänelle on ensisijaisen tärkeää ilmoittaa rikoksesta epäillyn oikeuksista. Ilmoitus on tehtävä viipymättä, mutta viimeistään ennen hänen kuulemistaan. Rikoksesta epäillyn oikeuksiin kuuluu itsekriminointisuoja, oikeus avustajaan tai puolustajaan, oikeus maksuttomaan oikeusapuun ja avustajaan, oikeus saada tieto rikoksesta, josta häntä epäillään, sekä tieto rikosepäilyä koskevista muutoksista. Lisäksi epäillyn oikeuksiin kuuluu oikeus tulkkaukseen sekä olennaisien asiakirjojen käännöksiin (ETL 4:16 § 22.7.2011/805).

Alle 18-vuotiaalle rikoksesta epäillylle on edellä mainittujen oikeuksien lisäksi kerrottava asian käsittelyn seuraavista vaiheista ja asian käsittelyyn osallistuvien viranomaisten roolista. Lisäksi ilmoitetaan, että epäillyn oikeuksista ilmoitetaan myös hänen huoltajalleen, edunvalvojalleen tai muulle lailliselle edustajalleen. Huoltajalla, edunvalvojalla tai muulla laillisella edustajalla on myös oikeus olla läsnä epäillyn kuulustelussa. Tarvittaessa epäillylle ilmoitetaan myös siitä, että tiedon antamista kuva- tai äänitallenteesta voidaan rajoittaa yksityisyyden suojaamiseksi (ETL 4:16 § 22.7.2011/805).

Esitutkintaviranomaisen on ilmoitettava asianomistajalle tämän oikeuksista ilman aiheutonta viivytystä siinä laajuudessa kuin se on erityisesti asianomistajan henkilöön liittyvät seikat ja rikoksen laatu huomioon ottaen tarpeen. Asianomistajalle ilmoitetaan käytettävissä olevista tukipalveluista, oikeudesta oikeudenkäyntiavustajaan tai tukihenkilöön, oikeudesta maksuttomaan oikeusapuun ja avustajaan, oikeudesta tulkkaukseen sekä olennaisien asiakirjojen käännöksiin. Lisäksi ilmoitetaan oikeudesta esittää yksityisoikeudellisista vaatimuksista, käytettävissä olevista keinoista asianomistajan suojelemiseksi ja oikeudesta korvauksiin kutsuttaessa asianomistajaksi tuomioistuimeen. Asianomistajalla on myös oikeus saada tieto päätöksestä, joka koskee esitutinnan toimittamatta jättämistä, lopettamista tai päättämistä saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi taikka syyttämättä jättämistä sekä oikeus saada tieto siitä, missä ja milloin asiaa käsitellään, jos asia etenee tuomioistuimeen asti (ETL 4:18 § 22.7.2011/805).

Esitutkintalain 3:11 §:n mukaan rikoksesta epäillyn ollessa alle 18-vuotias tai rikollisesta teosta epäillyn ollessa alle 15-vuotias esitutkinta on toimitettava kiireellisesti (22.7.2011/805). Lähtökohtana on kuitenkin pidettävä yhdenvertaista kohtelua, jonka joh-

dosta tutkinta toimitettaisiin aina kiireellisenä, vaikka lapsi olisi muussakin kuin epäillyn asemassa (POL-2019-34669).

Esitutkintalain 4 luvun 7§ (22.7.2011/805) sanotaan, että esitutkinnassa tulee kohdella alle 18-vuotiasta hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisella tavalla. Tutkintatoimenpiteistä ei lain mukaan saa aiheutua lapselle tarpeetonta haittaa esimerkiksi koulussa tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä. Tämän lisäksi pykälässä sanotaan, että alle 18-vuotiaisiin kohdistuvien tutkintatoimenpiteiden hoitaminen tulisi mahdollisuuksien mukaan antaa tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Tarvittaessa esitutkintaviranomaisen on myös neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä voidaanko alle 18-vuotiaaseen ylipäätään kohdistaa tutkintatoimenpiteitä (ETL 4:7§.)

Vaikka esitutkintalaissa sanotaankin, että alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet tulisi mahdollisuuksien mukaan antaa tähän tehtävää perehtyneelle tutkijalle, niin aina se ei kuitenkaan ole mahdollista. Varsinkin kentällä työskentelevä poliisi ei yleensä ole erikoistunut tutkimaan sellaisia rikoksia, joissa lapsi on jotenkin osallisena. Kenttäpoliisin rikospaikalla suorittama lapsen alustava puhuttelu voidaan jo laskea esitutkintatoimenpiteeksi.

2.3 Lastensuojelulaki ja YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus

Lastensuojelulakiin (13.4.2007/417) on kirjattu lasten oikeuksia. Lain tarkoituksena on turvata lapselle oikeus turvalliseen kasvu-ympäristöön, suojeluun ja monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen. Lasten oikeuksia on kirjattu myös YK:n lasten oikeuksien yleissopimukseen (SopS 59/1991). YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus vaatii, että lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, laiminlyönniltä, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Hyväksikäyttöön sisältyy myös seksuaalinen hyväksikäyttö silloin, kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa (SopS 59/1991, 19. artikla).

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa todetaan myös, että kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintaviranomaisten ja lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on otettava huomioon lapsen etu (SopS 59/1991, 3.artikla). Myös poliisin tulisi toimia aina lapsen edun mukaisesti ja siten, että poliisin suorittamat toimenpiteet eivät vaikuta negatiivisesti lapsen kehitykseen tai kasvuun. Poliisin osalta

lapsen hyvinvointiin ja oikeuksiin voidaan vaikuttaa lapsen oikeanlaisen kohtaamisen lisäksi myös lastensuojeluilmoituksen tekemisellä silloin, kun huoli lapsesta tai hänen kasvuolosuhteistaan on herännyt.

Tehtävillä, joilla poliisipartio kohtaa lapsen, tulee siis pitää mielessä ilmoitusvelvollisuus lastensuojelulle. Lastensuojelulain 25 §:n mukaan poliisin on tehtävä ilmoitus lastensuojelulle, jos poliisi on tehtävällään saanut tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä (13.4.2007/417). Lastensuojeluilmoitus tehdään poliisilaitoksesta riippuen yleensä joko puhelimitse tai sähköisellä lomakkeella.

Ilmoitus tulisi tehdä matalalla kynnyksellä ainakin niissä tilanteissa, joissa lapsi on rikoksen asianomistajana, tekohetkellä alle 15-vuotiaana rikollisesta teosta epäiltynä tai alle 18-vuotiaana, mutta jo 15 vuotta täyttäneenä rikoksesta epäiltynä. Lisäksi ilmoitus tulisi tehdä myös esimerkiksi kotihälytystehtävillä, joissa lapsi ei sinällään ole osallinen tapahtumiin vaan on saattanut olla nukkumassa tai jossain muualla kuin kotona. Ilmoituksen tarpeellisuuden arviointia tehtäessä tulee muistaa, että ilmoitus pitäisi tehdä riippumatta siitä, miten luotettavan vaikutelman paikalla olevat henkilöt antavat. (POL-2019-34669.)

Vaikka lapsi ei olisikaan kotona tapahtumahetkellä, on vanhempien välinen väkivalta usein vahva indikaattori siitä, että lapsi elää väkivaltaisessa kodissa. On myös mahdollista, että tällaisessa kasvuympäristössä lapseen itseensä kohdistuu väkivaltaa. Ilmoituskynnyksen matalana pitäminen on suotavaa, sillä ilmoitus tekemällä saadaan lastensuojelu kiinnittämään huomion lapseen, josta ilmoitus on tehty. Näin lastensuojelu pääsee selvittämään ongelman taustalla olevia tekijöitä ja etsimään ratkaisuja, joilla lasta ja perhettä voitaisiin auttaa. (Paavilainen ym. 2003, 171.)

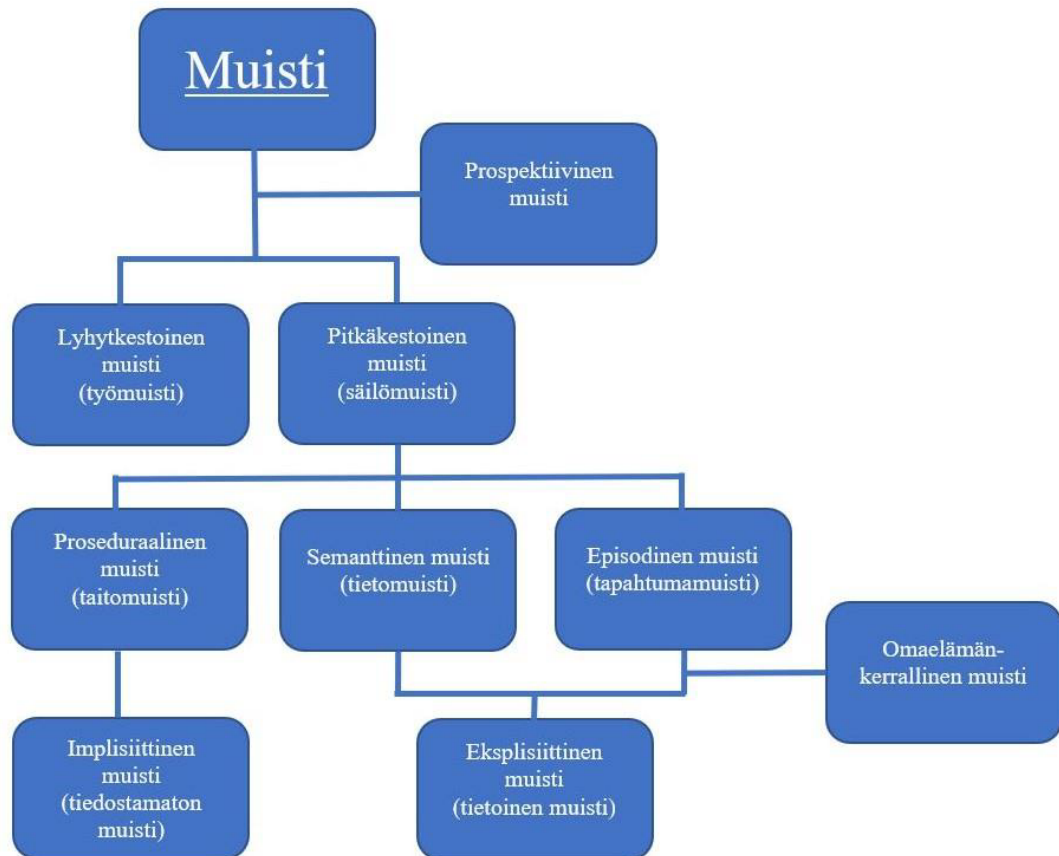
2.4 Uhridirektiivi

Uhridirektiiviä sovellettaessa on ensisijaista turvata lasten etu Euroopan unionin perusoikeuskirjan ja 20. marraskuuta 1989 tehdyn Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaisesti. Lapsiuhrit tulisi ottaa huomioon ja kohdella uhridirektiivissä vahvistettujen oikeuksien täysinä haltijoina ja heillä tulisi olla oikeus käyttää heille kuuluvia oikeuksia tavalla, jossa otetaan huomioon heidän kykynsä muodostaa omat näkemykset.

Euroopan parlamentin ja uhridirektiivin (29/2012) mukaan, jos lapsi joutuu rikoksen uhriksi, hänen oikeuttaan tulla kuulluksi rikosoikeudellisessa menettelyssä ei olisi estettävä pelkästään sillä perusteella, että uhri on lapsi. Lapsen ollessa uhri on direktiiviä sovellettaessa huolehdittava siitä, että lapsen edut otetaan huomioon ja arvioidaan yksilöllisesti. Ensisijaisesti on sovellettava lapsikeskeistä lähestymistapaa, jossa otetaan huomioon lapsen ikä, kypsyys, näkemykset, tarpeet ja huolenaiheet. Lapselle, hänen mahdolliselle vanhempainvastuunkantajalle tai muulle oikeudelliselle edustajalle on ilmoitettava kaikista lapseen kohdistuvista toimenpiteistä tai oikeuksista. (Direktiivi 29/2012.)

3 LAPSEN KYKY MUISTAA RIKOSTAPAHTUMIA

Muistin toiminta voidaan jakaa kolmeen eri vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe on nimeltään muistiin painaminen. Tässä vaiheessa eri aistit prosessoivat informaation, joka valmistellaan muistiin painettavaksi. Toisessa vaiheessa eli muistissa säilyttämisessä informaatio varastoidaan aivoihin ja säilytetään siellä. Kolmas vaihe on muistista haku, jossa informaatio palautetaan mieleen. (Tang 2019, 94.) Edelleen eri toimintojen perusteella muisti voidaan jakaa seuraavan kaavion mukaisesti:

Kuva 1. Kaavio muistista ja sen jaottelusta eri toimintojen mukaan (Tang 2019, 95, suomeksi mukailten).

Muisti voidaan jakaa kolmeen eri ryhmään: taito-, tieto- ja tapahtumamuistiin (Juva 2018). Tapahtuma- eli episodinen muisti sisältää henkilölle tapahtuneet asiat, jotka voivat olla jossakin määrin myös elämänkerrallisia ja siten mennyttä käyttäytymistä selittäviä ja tulevaa käyttäytymistä ohjaavia malleja (Bauer 2006, 374). Tietomuisti liittyy läheisesti tapahtumamuistiin. Tietomuistin avulla ihminen pystyy muistamaan yksityiskohtia tapahtumista ja vastata niihin liittyen esimerkiksi kysymyksiin kuka, mitä, missä, milloin, miksi ja miten (Bauer 2006, 375). Tapahtumamuistin toiminnan ja sen ymmärtäminen, että miten nämä muistiprosessit iän myötä kehittyvät, on keskeistä puhuttaessa lasta hänen kokemistaan tai näkemistään tapahtumista.

3.1 Lapsen muistin toiminnan erityispiirteitä

Vaikka lapsi onnistuisikin muistamaan tapahtumat, on hän paljon aikuista alttiimpi unohtamaan ne myöhemmin, sillä hänen muistinsa toiminnan kannalta oleelliset aivojen raken-

teet, kuten aivojen etuotsalohkon kuori ja hippokampus ja niiden toiminnot eivät ole vielä yhtä kehittyneet kuin aikuisilla (Bauer 2006, 385-387, 399). Tämän seikan vuoksi vanhemmat lapset muistavat tapahtuneesta enemmän pidemmän ajan kuluttua kuin nuoremmat lapset (Bauer 2006, 387). Tästä johtuen alustavan puhuttelun suorittaminen mahdollisimman pian tapahtuneen jälkeen on ensiarvoisen tärkeää, etenkin silloin, mitä nuorempi lapsi on.

Huomionarvoista lapsen muistamisprosesseja tarkastellessa on ymmärtää, että yleensä tapahtumat, joista poliisi haluaa lapsia kuulla, ja varsinkin tapahtumat, jotka ovat johtaneet siihen, että kentän ensipartio hoitaa lapsen alustavan puhuttelun, ovat yleensä kertaluonteisia. Sen lisäksi, että lapsi on todistanut tapahtuman vain kerran, oma vaikutuksensa on myös sillä, että miten traumaattinen tuo tapahtuma on ollut. Traumaattisten tapahtumien vaikutusta lapsen muistiin ja lapsen puhuttamiseen käsitellään tässä kirjallisuuskatsauksessa jäljempänä. Kun lapsi on altistunut tapahtumille vain kerran, hänen kykynsä muistaa tapahtuma yksityiskohtaisesti myöhemmin on heikompi kuin silloin, kuin jos hän olisi altistunut tapahtumille useampaan kertaan (Bauer 2006, 390).

Alle neljävuotiaat lapset kertovat ainutkertaisista tapahtumista yleensä sellaisia seikkoja, jotka ovat heille ennestään tuttuja muista, rutiininomaisemmista tapahtumista. Iän myötä lapset alkavat erottaa ja raportoida yhä enemmän ja enemmän eroavia yksityiskohtia ainutkertaisista tapahtumista. Tämän vuoksi nuoremman lapsen kertomus samasta tapahtumasta saattaa olla paljon koruttomampi kuin vanhemman lapsen kertoma. Vanhemmat lapset osaavat jo erottaa tapahtumista erityispiirteitä, jotka tekevät niistä uniikkeja. (Bauer 2006, 396.)

Tämän lisäksi pieniltä lapsilta puuttuvat sisäiset käsikirjoitukset, niin sanotut skeemat, siitä, että miten tapahtumat yleensä menevät. Aikuisilla on lapsia enemmän näitä asioista muodostuneita yleistyksiä ja tapahtumia koskevia käsikirjoituksia. Yleistyksset ja tapahtumia koskevat käsikirjoitukset helpottaisivat lapsen tapahtumien mieleenpainamista ja muistamista (Haapasalo ym. 2000, 90). Toisaalta vaikka skeemat saattaisivat helpottaa mieleenpainamis- ja muistamisprosessia, ne voivat olla haitaksi muistoista raportoidessa. Näin siksi, että lapsella saattaa olla vaikeuksia erottaa yksittäisiä tapahtumia muista samankaltaisista tapahtumista, joista hän on aiemmin muodostanut skeemoja itselleen (Fivush 1993, 19-21).

3.2 Kielen kehityksen merkitys muistoista raportoidessa

Lapsen tuottaman kertomuksen määrään vaikuttaa myös hänen kerronnallisten taitojensa ja kielen kehitys. Vanhemmat lapset omaavat nuorempia lapsia paremmat kielelliset valmiudet, jonka ansiosta heillä on tapahtumista myös kompleksisemmat muistikuvat (Korkman 2008, 458). Sen lisäksi, että nuoremmat lapset pystyvät muistamaan kokemastaan vähemmän, he myös raportoivat niistä vähemmän kuin vanhemmat lapset (Lamb ym. 2008, 6-7).

Tutkimukset viittaavat siihen, että vaikka nuorilla lapsilla saattaisikin olla kyky muistaa heille tapahtuneita asioita, heidän taitonsa raportoida niistä eivät ole tarpeeksi kehittyneet, jotta he pystyisivät kysyttäessä kertomaan kaiken, mitä he tapahtumista muistavat. On tutkittu, että kolmevuotiaat lapset käyttävät keskimäärin neljää kuvailevaa termiä per tapahtuma, kun taas kuusivuotiaat käyttävät kuvailevia termejä tapahtumista kertoessaan jo nelinkertaisen määrän. (Bauer 2006, 397-398.)

Myös aika ja siihen liittyvät muut määreet ovat lapselle vaikeasti ymmärrettäviä asioita. Lapsi oppii ymmärtämään esimerkiksi käsitteiden “eilen”, “tänään”, “huomenna”, “aina”, “joskus” ja “ei koskaan” merkitykset vasta noin viisivuotiaana. Lisäksi lapselle on vaikeaa hahmottaa tapahtumakertojen määrää, niiden kestoa, etäisyyttä ja muita sijaintiin liittyviä käsitteitä. Kyky ajan hahmottamiseen paranee lapsen kehityksen edetessä. (Lahtinen 2008, 192.) Lapsen kielellisten taitojen kehityksen nopeudesta kertoo paljon se, että puolitoistavuotiaat lapset osaavat keskimäärin viisikymmentä sanaa ja aina tuosta iästä koulun aloittamiseen saakka he oppivat noin viisi ja puoli sanaa päivässä. (Bauer 2006, 403.)

Puhutustilanteessa on hyvä pitää mielessä lapsen muistin toiminnan ja raportoinnin erityispiirteet. Yleisesti ottaen voisi sanoa lapselta saatavan tiedon laadun kasvavan iän myötä, mutta sekin voi riippua täysin kulloinkin kyseessä olevasta lapsesta ja käsillä olevasta tilanteesta. Vaikka lapselta ei onnistuisikaan saamaan aikuista ja poliisia täysin tyydyttävää tarinaa lukuisine yksityiskohtineen, voi lapsen kertoma siitä huolimatta tarjota poliisille ensiarvoisen tärkeää tietoa, jota voidaan myöhemmin käyttää esimerkiksi tutkinnan suunnittamiseen. Lapselta voi olla hankalampaa saada tietoa kuin aikuiselta. Lapsen kanssa poliisin tulee muistaa olla sensitiivinen lasten kanssa työskentelyn erityispiirteille.

3.3 Johdattelun vaikutus muistin toimintaan

Yleensä pienellä lapsella on vähemmän muistitietoa asioista ja tietorakenteista, joiden avulla hän voi painaa mieleensä uusia asioita. Tämän takia lapsen muistipalautus on paljon aikuisia vähempi. Erityisesti lapsille tehdyt johdattelevat kysymykset voivat heikentää lapsen muistisuoritusta huomattavasti. Johdattelevat kysymykset voivat myös antaa lapselle harhaanjohtavaa tietoa, jolloin muistisuoritus heikkenee entisestään. (Haapasalo ym. 2000, 89.) Lapset ovat aikuisia herkempiä muistin vääristymille ja suggestiolle. Mutta pikkulastenkin muistikuvat vastaavat usein todellisuutta, jos muistikuvien palauttaminen on tapahtunut mahdollisimman neutraalisti ilman suggestiota, painostusta ja johdattelua. (Pojjula 2007, 70-71.)

Johdattelu heikentää muistisuoritusta useista eri syistä. Yhden näkemyksen mukaan harhaanjohtava johdattelu muuttaa alkuperäistä muistijälkeä. Toisen näkemyksen mukaan taas johdattelu paikkaa muistiaukkoja niiltä osin, mitä henkilö ei muista alkuperäisestä tapahtumasta. Kolmannen näkemyksen mukaan johdattelu vaikuttaa siihen, että henkilö hyväksyy harhaanjohtavan tiedon sosiaalisen paineen takia. Henkilö vääristyy harhaanjohtavasta tiedosta ja uskoo, että sen on oltava oikeaa tai, että sen esille ottaminen on toivottavaa. (Haapasalo ym. 2000, 89.) Tämä tulee erityisesti esille lasten kohdalla, koska lapsilla on vähemmän tietoa eri asioista, kuin aikuisilla. Aikuisen johdatteleva kysymys voi antaa lapselle kuvan, että tapahtuma on mennyt juuri niin kuin aikuinen on kysymyksellään tarkoittanut.

3.4 Trauman vaikutus muistin toimintaan

Trauma voidaan määritellä joko henkiseksi tai fyysiseksi vaurioksi (Traumaterapiakeskus 2018). Tässä opinnäytetyössä käsitellään enemmän henkistä ja psyykkistä traumaa, kuin fyysistä traumaa. Psykkinen trauma syntyy yleensä silloin, kun ihminen joutuu traumaattiseen tilanteeseen, jossa hän näkee tai kokee sellaisen tapahtuman, johon liittyy oman fyysisen koskemattomuuden vaarantumista, vakavaa loukkaantumista, kuolemaa tai niiden uhkaa. Tapahtumat voivat sattua ihmiselle itselleen tai sitten hän voi todistaa toiselle ihmiselle sattuvia tapahtumia. Tällainen tilanne saa ihmisen tuntemaan avuttomuutta, pelkoa ja kauhua. Kokemus laukaisee ihmisessä yleensä psykofysiologisen hälytysreaktion. (Pojjula 2007, 39.)

Traumaattinen tilanne aiheuttaa myös traumaattista stressiä, joka vaikuttaa lapsen tunteisiin, käyttäytymiseen, ajatuksiin ja kehoon. Kokemuksen voimakkuudesta riippuen trauma voi vaikuttaa itseä, toisia ja maailmaa koskeviin odotuksiin. Trauma voi myös traumaperäisen stressihäiriön ohella aiheuttaa eroahdistusta, masennusta ja muita psyykkisiä häiriöitä. (Pojjula 2007, 38.)

Ennen traumaperäistä stressihäiriötä lapsi voi kokea akuutin stressihäiriön. Akuutin stressihäiriön kehittymisen aiheuttaa kauhean tapahtuman kokeminen, näkeminen tai tiedon saaminen tapahtumasta. Akuutin stressihäiriö aiheuttaa voimakasta pelkoa, avuttomuutta, kauhua ja pahaa oloa. Vaikutukset voivat näkyä heti tapahtuman jälkeen. (Pojjula 2007 51.) Poliisin kohdatessa lapsen tehtävällä, voi lapsella olla akuutti stressihäiriö jo päällä, jonka vuoksi tämä saattaa olla esimerkiksi hyvinkin peloissaan tapahtumista. Silloin on tärkeää priorisoida lapsen hyvinvointi ja ottaa aikaa tämän kohtaamiselle. Lapsen kohtaamista on käsitelty tässä opinnäytetyössä jäljempänä.

Trauman vaikutuksesta muistin toimintaan on olemassa ristiriitaisia näkemyksiä. Osa tutkijoista on sitä mieltä, että traumaattisen päivän tapahtumat muistetaan paremmin kuin tavallisen päivän tapahtumat, kun taas toiset tutkijat ovat sitä mieltä, että trauma voi vahingoittaa muistoja ja muistamista. Joka tapauksessa yhtä mieltä ollaan siitä, että mitä kauemman aikaa tapahtumasta on kulunut, sitä vaikeammaksi sen muistaminen käy, oli kyseessä sitten traumaattinen tapahtuma tai ei. (Tang 2019, 98-99.) Ristiriitaiset näkemykset johtuvat osaltaan myös siitä, että tapahtumista aiheutuva stressi voidaan määritellä eri tavoin. Esimerkiksi kivuliaasta hoidollisesta toimenpiteestä johtuva stressi on erilaista, kuin stressi, joka aiheutuu siitä, että lapsi on todistanut vanhempansa väkivaltaisen kuoleman. (Lahtinen 2008, 190.)

Ihmiset muistavat stressaavista tilanteista yleensä ne asiat, joihin heidän huomionsa on ollut kiinnittynyt tapahtumahetkellä. Nämä ovat yleensä kaikkein keskeisimpiä asioita tapahtuneessa. (Lahtinen 2008, 190-191.) Mitä nuorempi lapsi on kyseessä, sitä suuremmin hänen muistamistaan hallitsee tällainen yksittäinen mielikuva, ääni tai haju, jonka lapsi mielessään yhdistää toimintaan, joka liittyy välittömään loukkaantumisen vaaraan (Pojjula 2007, 72). Lisäksi toistuvat järkyttävät tapahtumat, kuten esimerkiksi hyväksikäyttö saattavat vaikeuttaa tapahtumien muistamista. (Lahtinen 2008, 190).

Poliisi voi työssään olla puhuttamassa lasta heti tälle tapahtuneen traumaattisen kokemuksen jälkeen. Traumaattisen kokemuksen jälkeen sen vaikutukset voivat näkyä jo alkupuhutuksessa. Lapsi voi olla traumaattisen kokemuksen jälkeen pelokas, itkuinen tai mennä lukkoon, eikä välttämättä pysty kertomaan tapahtumasta mitään poliisille. Yleensä traumaattiset kokemukset näkyvät lapsessa kuitenkin vasta pidemmällä aikavälillä, jolloin se ei vaikuta poliisin suorittamaan alkupuhutukseen. Lapsella voi kuitenkin olla jo aikaisemmin tapahtunut samankaltainen traumaattinen kokemus, joka voi vaikuttaa siihen, miten lapsi käyttäytyy poliisin kanssa.

Huomionarvoista on myös, että tilanne perheessä tai muussa yhteisössä on saattanut olla hyvin tulehtunut jo pidemmän aikaa. Tällöin se kerta, jolloin tilanne eskaloituu siihen pisteeseen, että joku hälyttää poliisin paikalle, saattaa olla vain yksi monista ja lapsi on jo ehtinyt kehittää itselleen suojamekanismeja. Lapsi saattaa myös tuntea tilanteen vuoksi häpeää, joka vaikuttaa sekä hänen muistiinsa, että halukkuuteensa puhua asiasta (Lahtinen 2008, 191).

Yhteenvedona trauman vaikutuksesta muistiin voisi sanoa, että todella nuoretkin lapset pystyvät muistamaan tapahtuneesta ydinasiat, vaikka yksityiskohdat olisivatkin huterat. Mitä kypsempi lapsi on, sitä paremmin hän yleensä muistaa tapahtuman ja osaa kertoa siitä aikajärjestyksessä ja oikein yksityiskohdin. Tapahtumasta kuluneella ajalla on myös oma vaikutuksensa muistikuviin ja niistä raportointiin. Lapset ovat alttiita suggestiolle eli johdattelulle ja näin ollen toisten kanssa käydyt keskustelut tapahtumista saattavat vääristää heidän muistikuviaan. Tämän vuoksi poliisin mahdollisimman pian heti tapahtumien jälkeen suorittama alustava puhuttelu on ensiarvoisen tärkeä, jotta saadaan lapselta tietoa tapahtuneesta heti tuoreeltaan.

4 LAPSEN KOHTAAMINEN

Lapsen hyvinvointi on otettava poliisin tehtävillä aina huomioon, erityisesti kotihälytystilanteissa (POL-2019-34669). Joskus voi olla haastavan tuntuista löytää aikaa ja resursseja lapsen kohtaamiseen oikealla tavalla. Tärkeää olisi kuitenkin priorisoida lapsen kohtaaminen ja hänen hyvinvointinsa välittömästi sen jälkeen, kun tehtävän kannalta kaikkein kriittisimmät toimenpiteet, kuten kiinniotot ja työturvallisuuden varmistaminen on suoritettu. Joskus resurssipula tai puutteet osaamisessa voivat johtaa siihen, että lapsen alustava pu-

huttelu ei onnistu toivotulla tavalla. Mahdollista on myös, että vaikka kuinka olisi osaamista ja aikaa, lapsi ei kerro mitään. Tällaisessa tilanteessa on tärkeää olla näyttämättä omaa turhautumistaan. Vaikka tilanne tapahtumapaikalla olisi kuinka kaoottinen, lasta puhuttavan poliisin tulisi pysyä itse mahdollisimman rauhallisena. Lapselle on myös tärkeää koko ajan selittää, että mitä poliisi tekee ja miksi. (Paavilainen ym. 2003, 170). Tämä voi lieventää lapsen tilanteessa tuntemaa pelkoa ja auttaa häntä ymmärtämään, että poliisi ei tee riiteleville aikuisille mitään pahaa, kun vie heidät pois tilanteen rauhoittamiseksi.

Lapsen puhumattomuus tai aiheen väistelyltä tuntuva käyttäytyminen häntä kohdattaessa voi johtua siitä, että lapsi ei ymmärrä väkivalta- tai seksuaalirikoskokemuksessaan olevan mitään väärää. Esimerkiksi perheen sisällä tapahtuva väkivalta saattaa olla niin arkista, että lapsi kuvittelee sen olevan normaalia ja kuuluvan normaaliin lapsuuteen ja perhe-elämään (Paavilainen ym. 2003, 75). Tällaisen tilanteen tunnistaminen vaatii lapsen kohtaavalta poliisilta erityistä herkkyyttä. Lapsi saattaa olla kertomatta hänelle tapahtuneista asioista myös asiaan liittyvän häpeän vuoksi (Paavilainen ym. 2003, 76). Alustavan puhuttelun suorittavan poliisin olisi hyvä välittää itse asian lisäksi eteenpäin myös lapsesta tekemänsä muut havainnot ja epäilykset, kuten esimerkiksi välttelevän käyttäytymistyylin tai epäluuloisen suhtautumisen aikuisiin. Näin pystytään helpottamaan lapsen asiaa seuraavaksi hoitavan poliisin työtä, kun hän pystyy hieman jo valmistautumaan lapsen kohtaamiseen.

Lapsen traumaattisesta tapahtumasta toipumisen kannalta erittäin paljon merkitystä on sillä, mitä heti sen jälkeen tapahtuu. Rauhallisesti hoidetun alustavan puhuttelun jälkeen poliisin tulisi pitää huolta siitä, että lapsen olo on edelleenkin mahdollisimman turvallinen. Vaikka yleensä hälytysajoneuvojen näkeminen tuntuu herättävän lapsissa ihastusta ja mielenkiintoa, voi lapsi kokea välkkyvät valot ja kovat äänet tapahtumapaikalla pelottaviksi (Poijula 2007, 169). Tapahtuneen laukaisema pelko ja ahdistus saattaa saada lapsen palelemaan ja värisemään kylmästä (Poijula 2007, 277), jolloin vaikka huovan kääriminen lapsen ympärille saattaa auttaa häntä rauhoittumaan hieman. Tällaisia pieniä asioita huomioidalla voi vaikuttaa merkitsevästi lapsen kokemukseen tapahtumasta. Traumaattisen tapahtuman jälkeen lapsen olisi myös hyvä päästä läheistensä luo niin pian kuin mahdollista olosuhteiden salliessa. Jos lapsen huoltaja ei ole saapuvilla, tulisi lapsen psykologista kehitystä tuntevan ammattilaisen olla paikalla vastaamassa lapsen kysymyksiin. (Poijula 2007, 169.) Tällaisen avun saaminen hoituu vakiintuneen viranomaisyhteistyön kautta, kun sosi- ja kriisipäivystyksen työntekijät hälytetään mukaan tehtävälle.

5 ALUSTAVA PUHUTTELU

Ajan kuluessa lapsen muistikuvat tapahtumista kärsivät. Myös mitä kauemmin aikaa tapahtumasta on mennyt, sen todennäköisempää on, että jokin ulkopuolinen taho, henkilö tai ympäristö on vaikuttanut lapseen ja siten myös hänen raportointiinsa tapahtuneesta. Lisäksi lapsen halu kertoa kokemuksistaan voi olla ohimenevää. Lapsi voi olla halukas tai haluton puhumaan tapahtumasta heti sen tapahtumisen jälkeen. Jos lapsi on halukas puhumaan tapahtumasta heti sen tapahtumisen jälkeen, niin poliisin tulisi suorittaa alustava puhuttelu jo tapahtumapaikalla. (Ellonen ym. 2016, 81.)

Poliisin ei tulisi alkaa arvailemaan lapsen puhumishalukkuutta täysin summittaisesti, vaan järjestää aikaa alustavan puhuttelun suorittamiseen ja katsoa, kuinka paljon lapsi pystyy tai haluaa kertoa tapahtuneesta. Lapselle tulisi antaa mahdollisuus puhua, vaikka hän ei alkuun vaikuttaisikaan siltä, että aikoi kertoa poliisille mitään. Tämä mahdollisuus tulisi järjestää siksi, että puhumaan halukas lapsi ei välttämättä myöhemmin kerro mitään, jos hän ei ole saanut kertoa silloin tapahtumista, kun olisi halunnut (Ellonen ym. 2016, 81). Lasta ei missään tapauksessa saa jättää huomioimatta. Ainoastaan huoltajan kuuleminen tapahtumista ei ole riittävää. (Arvelin & Rantaeskola 2016, 18.)

Poliisin valvonta- ja hälytystoiminnassa toimiville poliiseille on tehty kenttämuistio, joka sisältää mm. yleisimpiä esitutkinta- ja poliisilain pykälää, joita kentällä työskentelevä poliisi käyttää työtehtävillään. Kenttämuistiossa on myös erillinen osuus, joka koskee lapsen kuulemista nimenomaan poliisin kenttätyössä. Tässä osuudessa kerrotaan, että jos poliisi tapaa lapsen tehtävällä ja halutaan selvittää, onko lapseen kohdistunut rikos, niin lasta puhutetaan vain sen verran, että saadaan käsitys siitä, onko lapseen mahdollisesti kohdistunut rikos (Arvelin ym. 2016, 18). Poliisihallituksen uudessa ohjeessa Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa ei kuitenkaan sanota, että lapsen puhutus lopetettaisiin sen jälkeen, kun saadaan tietää, että onko lapseen kohdistunut rikos vai ei. Jos lapsi haluaa puhua tapahtumista heti, niin lapsen kertomukseen tulisi suhtautua kiinnostuneesti ja lasta ei saisi kieltää kertomasta tapahtumista (POL-2019-34669).

5.1 Alustavan puhuttelun ja kuulustelun eroavaisuudet

Kuulustelu on poliisin esitutkinnan aikana suorittama esitutkintatoimenpide, jossa asiaomistajaa, rikoksesta tai rikollisesta teosta epäiltyä tai todistajaa kuullaan tutkittaviin

tapahtumiin ja rikokseen liittyen. Kuulustelua ja sen kulkua koskevat useat eri esitutkintalain muotomääräykset, kun taas alustava puhuttelu ei ole niin tarkasti säädeltyä toimintaa. Alustavan puhuttelun suorittaa yleensä jompikumpi ensimmäisenä paikalle tulleen poliisi-partion jäsenistä ja puhuttelun tarkoituksena on selvittää mitä on tapahtunut, täyttääkö tapahtunut jonkin rikoksen tunnusmerkistön ja mitkä ovat osallisten esitutkinnalliset asemat. Henkilön aseman selvittäminen on tärkeää, jotta hänelle voidaan kertoa hänen asemaansa liittyvät oikeudet ja velvollisuudet. Asema voi toki muuttua myöhemmin esitutkinnan tai jopa jo alustavan puhuttelun aikana.

Esitutkintalaissa alustavaa puhuttelua käsittelee ainoastaan 7. luvun 20 §. Sen mukaan alustavissa puhutteluissa on noudatettava esitutkintalain 7. luvun 5 §:n 1 momenttia ja kahdeksatta pykälää. Esitutkintalain 7. luvun 5 §:n 1 momentin mukaan “Kuulusteltavaa on kohdeltava rauhallisesti ja asiallisesti. Tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan johtavan lausuman saamiseksi kuulusteltavalta ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja erityisistä eduista, uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulusteltavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyyn vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja.” (22.7.2011/805.) Kahdeksannessa pykälässä taas säädetään todistajan ilmaisovelvollisuudesta ja todistamasta kieltäytymisestä (ETL 7:8 § 22.7.2011/805).

5.2 Alustavan puhuttelun dokumentointi

Lapsen alustava puhuttelu tulisi videoida, jotta myöhemmin voidaan aukottomasti todeta, mitä lapsi on kertonut ja miten häntä on puhutettu. Näin tulisi toimia, vaikka tilanne olisi-kin akuutti. Lapselle tulisi myös tehdä selväksi, että puhuttelu videoidaan ja kertoa hänelle hänen ikätasonsa edellyttämällä tavalla syy videoinnille. (Ellonen ym. 2016, 81-82.) Videon alussa lapselle pitäisi kertoa myös hänen asemansa, oikeutensa ja velvollisuutensa. Lisäksi videolle pitäisi sanoa aika ja päivämäärä, jolloin alustavaa puhuttelua suoritetaan ja keitä henkilöitä tilanteessa on läsnä (POL-2019-34669, 31-32). Nykyaikana ei luulisi enää tulevan sellaista tilannetta, jossa poliisin saatavilla ei olisi mitään laitetta millä alustavan puhuttelun videointi onnistuisi. Jos näin kuitenkin pääsisi käymään, alustava puhuttelu tulisi dokumentoida kirjaamalla mahdollisimman tarkasti ylös kaikki, mitä alustavassa puhuttelussa on kysytty ja vastattu (Arvelin ym. 2016).

5.3 Vanhemman läsnäolo alustavassa puhuttelussa

Kotihälytystehtävillä ja muilla lapsiin liittyvillä tehtävillä, joissa lapsen vanhemmat ovat läsnä, partion tulisi ennen alustavaa puhuttelua selvittää, kuka on lapsen huoltaja. Vaikka tilanne saattaisikin vaikuttaa siltä, että lapsen molemmat vanhemmat asuvat saman katon alla lapsen kanssa, saattaa toisella vanhemmista olla lapsen yksinhuoltajuus. Huoltajuussuhde vaikuttaa siihen, kenellä on oikeus olla läsnä, kun poliisi suorittaa alustavan puhuttelun.

Alustavalle puhuttelulle ei ole omia vajaavaltaisen edustajan läsnäoloa koskettavia pykäläiä, joten niihin sovelletaan esitutkintalain kuulustelua koskevia pykäläiä. Esitutkintalain 7:14 §:n 1. momentin mukaan alle 15-vuotiaan kuulusteltavan huoltajalla, edunvalvojalla tai muulla laillisella edustajalla on oikeus olla läsnä kuulustelussa (15.3.2019/322). Saman pykälän kolmas momentti antaa tutkijalle oikeuden kieltää vajaavaltaisen laillisen edustajan läsnäolon kuulustelussa, jos tätä epäillään tutkittavana olevasta rikoksesta tai jos läsnäolon voidaan muuten olettaa vaikeuttavan rikoksen selvittämistä (15.3.2019/322). Jos lapsen laillisen edustajan läsnäolo alustavan puhuttelun aikana edellä mainitun momentin perusteella kielletään, muu epäillylle läheinen aikuinen saa olla läsnä kuulustelussa, jos läsnäolo on epäilyn edun mukaista ja jos se ei vaikeuta rikoksen selvittämistä eikä vaaranna salassapitovelvollisuutta (ETL 7:14 § 15.3.2019/322).

Vanhemman läsnäolon sallimista alustavan puhuttelun aikana tulisi harkita aina huolella, sillä siinä tilanteessa on suuri riski siihen, että vanhempi tahallaan tai tahattomasti pääsee vaikuttamaan lapseen. Vanhemmat ovat harvemmin tietoisia siitä, millaiset kysymykset ja puheet saattavat olla johdattelevia, joten he saattavat vahingossa laittaa sanoja lapsen suuhun yrittäessään rohkaista tätä puhumaan. Kaikkein luotettavin kertomus lapselta saadaankin yleensä silloin, kun lapsen vanhempi ei ole läsnä samassa tilassa. Kuitenkin pienten ja arastelevien lapsen kohdalla tässä voi tehdä poikkeuksen ja antaa heidän olla vanhemman kanssa alustavan puhuttelun ajan. Tällöin vanhemmalle pitäisi kuitenkin tehdä selväksi, että jos he puuttuvat alustavaan puhutteluun tai ovat muuten häiriöksi, heidät voidaan poistaa tilasta. (Ellonen ym. 2016, 86.)

5.4 NICHD- haastattelurunko

Kenttäpoliisien suorittama alustava puhuttelu lapselle ei ole kuulustelu. Lapsen kuulustelussa käytetään apuna NICHD-haastattelurunkoa, josta on poimittavissa keskeiset elementit alustavaankin puhutukseen. NICHD-haastattelurunko on kehitetty Yhdysvalloissa poliiseille ja se tulee sanoista National Institute of Child Health and Human Development (Hirvelä 2007, 85). Runko perustuu tieteelliseen tietoon lasten haastatteluista ja rungon tavoite on maksimoida lapsen kertoma tieto vaarantamatta kerrotun sisällön luotettavuutta. NICHD-haastattelurunko on puolistrukturoitu haastattelurunko, joka tarkoittaa sitä, että haastattelurunko tulisi muokata aina tapauskohtaisesti epäilyn ja lapsen kehitystason mukaiseksi. (Ellonen ym. 2016, 91.)

NICHD-rungon mukaan lapsen kuulemistilanne alkaa haastattelijan esittelyllä, tilaisuuden sääntöjen kertomisella ja kontaktin luomisella lapseen. Tämän jälkeen tehdään harjoitus-haastattelu, josta siirrytään epäilyn aiheeseen ja sen tutkimiseen. Sitten pidetään tauko, jonka jälkeen kysytään asioista, joista lapsi ei ole vielä maininnut. Ennen lopetusta kysytään suoraan epäilystä ja yritetään saada tietoa tapahtuman ilmitulosta. Lopetuksen jälkeen lapsen kanssa keskustellaan vielä jostain neutraalista aiheesta (Ellonen ym. 2016, 173-185). NICHD-runkoa tulisi mahdollisuuksien mukaan hyödyntää myös lapsen alustavassa puhuttelussa.

Varsinainen alustava puhuttelu alkaa kontaktin luomisella lapseen. Lapseen tulisi saada sellainen kontakti, että lapsi voi tuntea olonsa luontevaksi ja turvalliseksi. Tutkimuksien mukaan poliisimiehet, jotka ovat käyttäneet enemmän aikaa kontaktin luomiseen, ovat saaneet lapsilta huomattavasti enemmän tietoa epäiltyihin tapahtumiin liittyen, kuin ne, jotka eivät ole käyttäneet niin paljon aikaa kontaktin luomiseen. (Ellonen ym. 2016, 92.) Tärkeää on myös varmistua heti alustavan puhuttelun alussa, että lapsi ymmärtää sen, että miksi ja mitä tarkoitusta varten poliisi keskustelee hänen kanssaan. Näin lapsen keskittymiskyky pysyy yllä paremmin koko puhutuksen ajan. Lapsen keskittymättömyys puhutustilanteen aikana voi kieliä siitä, ettei hän ole ymmärtänyt, mistä tilanteesta on kyse. (Korkman 2008, 460.)

Lasta kuullaan yleensä silloin, kun hän on joutunut rikoksen uhriksi (Lahtinen 2008, 176). Alustavan puhuttelun aluksi lapselle tulisi kertoa hänen velvollisuuksistaan asianomistajana. Lapsella on asianomistajana negatiivinen totuusvelvollisuus, joka tarkoittaa sitä, että

lapsen ei tarvitse kertoa tapahtuneesta, mutta jos lapsi kertoo siitä jotain, niin hänen on pysyttävä totuudessa. Negatiivisesta totuusvelvollisuudesta tulee kertoa lapselle hänen ikätasoonsa sopivalla tavalla. (Ellonen ym. 2016, 92.) Alustavassa puhuttelussa lasta ei tarvitse haastaa siitä, miten hän ymmärtää totuuden ja valheen eron, vaikka se varsinaisessa NICHD-kaavassa tehdäänkin. Nuorelle lapselle voi kertoa tämän negatiivisesta totuusvelvollisuudesta esimerkiksi sanomalla, että tämän ei tarvitse kertoa poliisille mitään, jos hän ei halua, mutta jos hän kertoo jotain, hän voi kertoa vain tapahtumista, jotka ovat totta ja oikeasti tapahtuneet. Samaa voi pienin muutoksin soveltaa myös lapsen ollessa todistajan tai rikollisesta teosta epäillyn asemassa.

5.5 Kysymystyytit

Poliisin tulisi esittää lapselle alustavassa puhuttelussa mahdollisimman paljon avoimia kysymyksiä, koska niiden käyttö on todettu hyödylliseksi. Avoimet kysymykset minimoivat sitä riskiä, että poliisi vaikuttaisi lapsen kertomukseen (Korkman 2008, 462). Vaihtoehtoja tarjoavia kysymyksiä poliisin tulisi välttää ja johdattelevia kysymyksiä ei tulisi kysyä ollenkaan. Johdattelevien kysymyksien lisäksi lapselta ei saisi kysyä samaa kysymystä uudelleen ja uudelleen, koska silloin tilanteesta voi tulla johdatteleva. Tällaisessa tilanteessa lapsi voi kokea, ettei hänen edellinen vastauksensa ollut tarpeeksi riittävä ja haluttu. Tällöin lapsi voi muuttaa edellisen vastauksensa olettamiensa odotusten mukaisesti. (Ellonen ym. 2016, 94.)

Joskus saatetaan ajatella, että lapset eivät osaa vastata avoimiin kysymyksiin. Lapsille esitettyjen kysymysten ei kuitenkaan tarvitse olla sellaisia, joihin heidän tarvitsee vastata vain kyllä tai ei. Jopa nuoretkin lapset osaavat vastata avoimiin kysymyksiin, jos kysymyksissä käytetään lapsille soveltuvaa kieltä ja kysymykset asetetaan oikein. (Ellonen ym. 2016, 94.) Avoimet kysymykset vaativat lapselta yleensä laajoja vastauksia ja ne ohjaavat lasta etsimään muististaan tietoa tapahtumista sen sijaan, että poliisi esittäisi kysymyksellään vastausvaihtoehtoja, joista lapsi joutuisi valitsemaan (Korkman 2008, 462). Esimerkkejä avoimista kysymyksistä voisi olla esimerkiksi: “Mitä sitten tapahtui?” ja “Voitko kertoa kaiken siitä, mitä täällä on tapahtunut?”. Jos lapsi vastaa esitettyyn kysymykseen lyhyesti, voi lapsen vastausta yrittää täydentää kysymyksellä, jossa käytetään jotain jo lapsen kertomaa tietoa. Tällaisen kysymyksen esimerkki voisi olla: “Sanoit, että hän löi sinua, kerro siitä lisää”. (Ellonen ym. 2016, 95.)

Vaihtoehtokysymykset lisäävät johdattelun riskiä, sillä ne tarjoavat lapselle muutaman vaihtoehdon, joista valita. Kysymykset saattavat sisältää sellaista tietoa, jota lapsi ei ole aiemmin maininnut. Vaihtoehtokysymys on esimerkiksi kysymys “Oliko hän lyhyt vai pitkä”. Vaihtoehtokysymys voi osua sellaiseen kohtaan tapahtumista, jota lapsi ei muista kovin hyvin tai ei ollenkaan. (Ellonen ym. 2016, 95.) Kysymys voi olla myös sellainen, johon lapsi ei tiedä vastausta tai siihen ei edes ole oikeaa vastausta (Korkman 2008, 463). Lapsi voi kuitenkin vastata kysymykseen miellyttääkseen aikuista. Lapset vastaavat harvoin vaihtoehtokysymyksiin “En tiedä”, vaikka he eivät muistaisi tai oikeasti edes tietäisi vastausta. Yleensä “En tiedä” vastaus on kuitenkin parempi vastaus, kuin kyllä tai ei vastaus, joka ei perustu totuuteen. (Ellonen ym. 2016, 95.)

Johdattelevat kysymykset ovat kysymyksiä, joilla kysyjä viestittää lapselle minkälaisen vastauksen lapsen odotetaan antavan. Johdattelulla tarkoitetaan sitä, että lapselle annetaan tietoa tapahtuneesta, ja tämä tieto muuttaa lapsen muistikuvaa. Lapsi voi tällöin vastata kysymykseen siten, miten hän uskoo tai tietää kysyjän haluavan hänen vastaavan. (Ellonen ym. 2016, 95.) Poliisin esittämät johdattelevat kysymykset voivat olla erityisen vaikutusvaltaisia myös silloin, kun kysymys on monimutkainen ja sen takia vaikeasti ymmärrettävissä, tai kun poliisilla on sellainen arvovaltainen asema, että lapsen on vaikea asettua hänen mielipidettään vastaan (Korkman 2008, 466). Johdattelulla voidaan kyllä saada lapselta kertomus tapahtuneista, mutta kertomus voi olla täysin paikkansapitämätön. On tutkittu, että pienemmät lapset ovat herkempiä johdattelulle, kuin vanhemmat lapset. Johdattelun merkitystä ei kuitenkaan tule yliarvioida, jos lapsi kertoo pääsääntöisesti itsenäisesti tapahtumista. Tällöin jutun näyttö ei esimerkiksi kaadu pariin johdattelevaan kysymykseen. (Ellonen ym. 2016, 95-96.)

Poliisi saattaa huomaamattaan sortua johdatteluun silloin, kun vuorovaikutustilanne lapsen kanssa ei oikein suju. Tutkimusten mukaan aikuiset kysyvät lapsilta enemmän johdattelevia kysymyksiä silloin, kun lapseen on vaikeaa saada hyvää kontaktia hänen ujoutensa, vastahakoisuutensa tai ahdistuneisuuden takia (Lahtinen 2008, 186). Vaikka lapsen auttaminen johdattelevilla kysymyksillä saattaisi tarjota enemmän tietoa, se myös lisää riskiä epätarkkojen ja virheellisten muistikuvien esille tulosta (Lamb 1999, 263). Tämän vuoksi lasta puhuttavan poliisin ei pitäisi väkisin yrittää jatkaa lapsen kanssa keskustelua, jos lapsi puhuu hyvin niukasti tai ei ollenkaan. Johdattelun välttämiseksi olisi myös erittäin tärkeää, ettei alustavaa puhuttelua suorittavalla poliisilla olisi omia ennakkokäsityksiä tapahtumista. Hänen tulisi pyrkiä pysymään avoimena sille, että epäily tai huoli, jonka vuoksi lasta puhu-

tetaan, voi johtua useasta eri syystä. Poliisin oma asenteellinen suhtautuminen voi kostautua myöhemmässä oikeudenkäynnissä, jos lapsen uskottavuutta aletaan epäillä sen vuoksi, miten puhutustilanne on hoidettu. (Korkman 2008, 469.)

6 OPINÄYTETYÖN TAVOITTEET

Opinnäytetyön ja sen produktin yhtenä tavoitteena on jakaa kentällä työskenteleville poliiseille ajankohtaista tietoa lapsen alustavan puhuttelun suorittamiseen liittyen. Poliisihallituksen uusi ohje Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa tuli voimaan tammikuussa 2020. Uuden ohjeen mukaan ensipartion tulisi lähtökohtaisesti suorittaa lapsen alustava puhuttelu. Vaikka ohjetta jaettaisiinkin poliisin organisaation sisällä, niin monelta tämä ohjeeseen sisältyvä tieto saattaa mennä ohi. Uusia ohjeita tulee voimaan usein ja kaikista niistä ei lähetetä esimerkiksi sähköpostiviestiä henkilöstölle vaan ohjeiden löytäminen ja niihin tutustuminen jää työntekijän oman kiinnostuksen varaan. Koska Poliisihallituksen uudessa ohjeessa otetaan aiempaa vahvempi kanta ensipartion rooliin alustavan puhuttelun suorittamisessa, opinnäytetyön tavoitteena on jalkauttaa tätä tietoa valvonta- ja hälytystoiminnassa työskenteleville poliiseille.

Opinnäytetyön tavoitteisiin kuuluu myös se, että kentällä työskentelevien poliisien osaaminen paranisi lapsiin liittyvillä tehtävillä. Näin lapselle kuuluvan tuen tarve osattaisiin tunnistaa paremmin jo heti alkuvaiheessa ja esitutkinnallisten toimenpiteiden toteuttamista pystyttäisiin arvioimaan entistä tehokkaammin. Koulutusmateriaalin tarkoituksena on, että poliisit saisivat toimintamallin, jota he voisivat käyttää lapsen alustavaan puhutteluun. Koulutusmateriaalissa painotetaan sitä, että alustavalla puhuttelulla voi olla suuri merkitys esitutinnan kannalta. Rikosprosessi voidaan turvata alustavan puhuttelun avulla, koska lapsi ei välttämättä puhu esitutkinnassa myöhemmin suoritettavissa kuulusteluissa enää mitään tapahtuneista asioista. Tällöin alustavaa puhuttelua voidaan käyttää esimerkiksi todisteena mahdollisessa oikeudenkäynnin istunnossa.

Koulutusmateriaalista haluttiin tehdä mahdollisimman selkeä ja käyttökelpoinen. Siihen koottiin keskeisimmät tiedot ja ohjeet, joita poliisit voivat hyödyntää suorittaessaan lapsen alustavaa puhuttelua. Koulutusmateriaalista pyrittiin tekemään mielenkiintoinen ja sellainen, jota poliisit voisivat hyödyntää mahdolliseen itseopiskeluun myös tulevaisuudessa. Koulutusmateriaali on Power Point -muodossa, jotta sitä voidaan jakaa eteenpäin muillekin

poliiseille. Tavoitteena on, että esitystä jaetaan sähköisesti Kaakkois-Suomen poliisilaitoksella työskenteleville poliiseille. Koulutusmateriaali avulla voi myös kerrata lapsen kohtaamiseen ja alustavaan puhutteluun liittyviä asioita ja siten ylläpitää jo olemassa olevaa osaamista.

7 OPINNÄYTETYÖN SUUNNITTELU JA TOTEUTUS

Opinnäytetyön suunnittelu alkoi, kun olimme tekemässä työharjoitteluamme Kaakkois-Suomen poliisilaitoksella, Kouvolan pääpoliisiasemalla. Ideoinnissa oli mukana Kouvolassa työskentelevä lapsitutkija, jonka avustuksella idea oppaan tekemisestä kentällä työskenteleville poliiseille syntyi. Tarkoituksena oli koota oppaaseen perusasioita lapsen kohtamisesta ja alustavaan puhutteluun liittyvistä asioista. Keskeisimpänä sisällöllisenä tavoitteena nähtiin avointen kysymysten ja niiden käyttämisen hyötyjen esittely. Aihetta valittaessa emme tienneet, että Poliisihallituksen lapsiin liittyvä ohje olisi päivittymässä. Saimme tietää uuden ohjeen voimaantulemisesta opinnäytetyön ohjaajaltamme vasta ensimmäisessä opinnäytetyöseminaarissa.

Alusta asti oli selvää, että opinnäytetyöstä olisi tulossa toiminnallinen. Työharjoitteluun kuuluvan lähijakson aikana osallistuimme Poliisiammattikorkeakoululla toiminnallisen opinnäytetyön tekemistä käsittelevälle vapaavalintaiselle kurssille. Tuolla kurssilla käytiin läpi erilaisia tekniikoita ja malleja, joiden avustuksella opinnäytetyön idea ja runko alkoi muotoutua. Lähijakson aikana teimme myös pohjatyötä opinnäytetyötä varten etsimällä aiempaa tutkimusta ja aiheen tiimoilta tehtyjä opinnäytetöitä. Vastaavan kaltaisia opinnäytetöitä on tehty muutamia aiemminkin, mutta niissä on käytetty tutkimuksellista menetelmää, jolloin itse opinnäytetyö on ollut se varsinainen opas, eikä tiivistä materiaalia ole syntynyt.

Tämän oivalluksen pohjalta opinnäytetyötä alettiin viedä entistä vahvemmin eteenpäin erillisen produktin sisältävänä toiminnallisena opinnäytetyönä. Alkuperäinen idea oli koota keskeisimmät asiat erilliseksi esitemuotoiseksi oppaaksi, mutta luovuimme tästä ideasta pian. Halusimme tehdä opinnäytetyön produktina syntyvästä oppaasta mahdollisimman helposti jaettavan ja yksinkertaisen version. Tämän tavoitteen toteutumisen vuoksi oppaasta tulikin Power Point -muodossa oleva koulutusmateriaali. Näin produkti olisi helposti eteenpäin jaettavissa, eikä sitä tarvitsisi esimerkiksi tulostaa erikseen lukemista varten.

Ennen kuin koulutusmateriaalia päästiin tekemään, opinnäytetyön teoriaperusta oli rakennettava kuntoon. Lapsi aiheena on sellainen, että lähdemateriaalista ei missään vaiheessa tullut pulaa. Myös lapsesta poliisitoiminnan viitekehyksessä löytyi kiitettävästi materiaalia Poliisiammattikorkeakoulun kirjastosta. Suuremmaksi haasteeksi osoittautui lopulta siis lähdemateriaalin rajaaminen, kuin sen löytäminen. Koska halusimme opinnäytetyön keskittyvän lapsen kohtaamiseen ja alustavan puhuttelun suorittamiseen valvonta- ja hälytystoiminnassa, päätimme valita teoriaperustan keskeisimmiksi aiheiksi sen, miten lapsen muisti toimii, millainen vaikutus traumalla voi olla muistiin ja sen, miten alustava puhuttelu tulisi suorittaa. Lisäksi halusimme sisällyttää opinnäytetyöhön poliisin toimintaa lasten kanssa ohjaavan laki- ja säädösperustan sekä esitellä muutaman käytännön asian lapsen kohtaamiseen liittyen.

Teoriaperustaa hiottiin jatkuvasti ja toisessa opinnäytetyöseminaarissa saadun palautteen perusteella teimme muokkauksia jo kirjoitettuun materiaaliin. Teoriaosuuden valmistuttua aloimme suunnitella Power Point -esitystä. Jo alusta asti oli selvää, että koulutusmateriaalin tulisi olla mahdollisimman selkeä ja tiivis paketti, jotta se tarjoaisi katselijalleen ja lukijalleen kaikkein olennaisimman asiat aiheesta ja pitäisi tämän mielenkiintoa yllä. Koulutusmateriaaliin valitsimme kaikkein keskeisimpiä asioita opinnäytetyön teoriaperustasta ja muokkasimme ne esitykseen sopivaan muotoon. Halusimme kaiken koulutusmateriaalissa olevan tiedon tulevan suoraan opinnäytetyöstä, jotta esityksen katsoja voisi syventyä aiheeseen lisää lukemalla opinnäytetyön.

Ensimmäisen opinnäytetyöseminaarin jälkeisessä tapaamisessa opinnäytetyön ohjaajamme esitti, että opinnäytetyöstä syntyvää produktia voisi tulevaisuudessa mahdollisesti käyttää myös Poliisiammattikorkeakoululla opetuksessa. Tarkoitus oli siis tehdä koulutusmateriaalista sellainen, että joku muukin kuin opinnäytetyön tekijät pystyisi pitämään sen pohjalta opetushetken. Tätä silmällä pitäen lisäsimme esitykseen lähdeviittaukset ja muistiinpanoja seuraavaa käyttäjää tukemaan. Ideana oli se, että opinnäytetyön lukemalla aiheeseen olisi perehtynyt siinä määrin, että koulutuksen voisi pitää koulutusmateriaalia hyödyntäen. Näin opinnäytetyön produkti tulisi jatkokäyttöön ainakin kolmella tavalla; Poliisiammattikorkeakoulun opetuksessa, poliisilaitoksilla pidettävissä koulutuksissa sekä itsenäisesti tapahtuvassa materiaaliin tutustumisessa.

Olimme ennalta sopineet menevämmen esittelemään valmista työtä Kouvolan pääpoliisiasemalle erikseen sovittuna ajankohta yhdelle kenttäryhmälle. Olimme keskustelleet aiheesta etukäteen sekä Kaakkois-Suomen poliisilaitoksen valvonta- ja hälytyssektorin johtajan että työvuorosuunnittelijan kanssa. Viikkoa ennen esityspäivää olimme yhteydessä työvuorosuunnittelijaan ja sovimme esityspäiväksi helmikuun ensimmäisen sunnuntain. Sunnuntai valittiin ajankohdaksi sen vuoksi, että silloin keikkapaine on yleensä vähäisin ja olisi todennäköisintä, että koko kenttäryhmä pystyisi olemaan paikalla esityksen alusta loppuun. Koulutus päätettiin pitää heti aloituspalaverin jälkeen aamulla kello 7.15.

Matkan varrella suunnitelmat kuitenkin vielä muuttuivat, sillä työvuorosuunnittelija oli meihin uudelleen yhteydessä ja kertoi, että valvonta- ja hälytyssektorin johtaja haluaisi, että koulutus pidettäisiin aamupalaverin yhteydessä koko Kaakkois-Suomen alueelle videon välityksellä. Ilmeisesti sektorinjohtaja koki aiheen niin tärkeänä, että hän halusi kaikkien osallistuvan siihen. Tämä lisäsi hieman painetta koulutushetken onnistumisesta, sillä olimme itse ajatelleet, että koulutuksemme ja materiaalimme eivät olleet vielä täysin valmiita, vaan ne tarvitsivat vielä lopullisen palautteen kohdeyleisöltä ennen valmistumistaan. Koulutusmateriaalin esittelyä oli lopulta kuuntelemassa kaiken kaikkiaan 26 poliisia.

Kasasimme esityksen koulutusmateriaalia teoriaperustan pohjalta muutaman viikon ajan. Teimme materiaaliin pieniä visuaalisia ja sisällöllisiä muutoksia aina esitystä edeltävään iltaan saakka. Muokkaustarpeet tulivat esille, kun kävimme esitystä läpi suullisesti. Tuossa tilanteessa kävi ilmi, että jotkut kohdat eivät toimineet ja esityksen rakenne ei soljunut eteenpäin toivotulla tavalla. Muutaman tällaisen huomion teimme vielä varsinaisessa koulustilaisuudessa, jonka vuoksi muokkasimme muutamaa diaa esityksen jälkeen ja lisäsimme alkuun dian Poliisihallituksen ohjeeseen Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa viitaten. Lopulliseen muotoonsa koulutusmateriaali vakiintui opinnäytetyön ohjaajalta saadun viimeisen palautteen jälkeen.

Jo alusta asti suunnitelmana oli, että koulutusmateriaali laitettaisiin sähköisesti jakoon Kaakkois-Suomen poliisilaitokselle. Lisäksi koulutusmateriaali lisättäisiin opinnäytetyön liitteisiin dia dialta, jotta sitä voisi tarkastella myös opinnäytetyön yhteydessä. Koulutusmateriaali olisi saatavilla myös meiltä erikseen pyydettyä.

8 ARVIOINTI JA POHDINTA

Keräsimme pitämästämme koulutustilaisuudesta kirjallisen palauteen, johon käytimme tekemääme palautelomaketta (Liite 2). Palautelomakkeessa kysyttiin, saivatko koulutustilaisuuteen osallistuneet poliisit jotain uutta tietoa aiheeseen liittyen, voisivatko he hyödyntää mahdollisesti saamaansa tietoa työtehtävillä tulevaisuudessa ja kokivatko he koulutustilaisuuden hyödyllisenä. Näiden kysymysten tarkoituksena oli osaltaan mitata opinnäytetyön tavoitteiden onnistumista. Palautelomakkeessa oli myös osio vapaalle palautteelle. Palautelomakkeessa ei kysytty vastaajaa millään tapaa yksilöiviä tietoja, kuten nimeä tai virka-asemaa, vaan kaikki kirjallisesti saatu palaute käsiteltiin nimettömänä. Aluksi tarkoituksena oli ollut kysyä palautelomakkeessa vastaajan virkaikää, jotta olisimme voineet saada hieman viitteitä siitä, että kauan poliisin ammatissa ollut tarvitsee esityksen antamaa tietoa eniten, mutta tästä ideasta luovuttiin, sillä pienellä vastaajamäärällä tämä tieto olisi jäänyt vertailukelvottomaksi.

Palautelomake annettiin koulutustilaisuuden jälkeen kirjallisesti täytettäväksi niille poliiseille, jotka olivat osallistuneet koulutustilaisuuteen Kouvolan pääpoliisiasemalla. Palautelomakkeen täytti Kouvola kahdeksan henkilöä. Videoyhteyden välityksellä koulutustilaisuuteen osallistuneille kahdeksalletoista Lappeenrannan-, Kotkan- ja Imatran poliisiasemilla työvuorossa olleille poliiseille palautelomake lähetettiin täytettäväksi sähköpostin välityksellä. Palautelomakkeeseen vastasi sähköisesti ainoastaan kolme henkilöä.

Pääsääntöisesti palaute koulutustilaisuudesta oli positiivista. Itse esitystä keuhuttiin selkeäksi ja hyvin jäsennellyksi. Koulutustilaisuus kesti noin kaksikymmentä minuuttia ja saadun palautteen perusteella esityksen pituuteen oltiin tyytyväisiä. Koulutustilaisuuden aihetta keuhuttiin palautteessa käytännölliseksi ja tarpeelliseksi. Moni palautteen antaja piti aihetta tärkeänä ja korosti sitä, että aiheeseen liittyvien tietojen kertaaminen oli erittäin tärkeää. Palautteen perusteella osasy siihen, miksi aiheen kertaamista pidettiin tärkeänä, oli se, että tehtävät, joissa lapselle suoritetaan alustava puhuttelu, ovat suhteellisen harvinaisia. Tämän vuoksi omaa osaamista aiheeseen liittyen olisi hyvä pitää yllä.

Palautelomakkeessa kysyttiin, että saivatko poliisit uutta tietoa esityksestä. Monelle uutta tietoa tuli alustavassa puhuttelussa käytettävistä kysymystyypeistä eli avoimista kysymyksistä, ja siitä, että johdattelevien kysymyksien käyttöä tulisi välttää. Yksi palautteen antaja pitikin esityksen tärkeimpänä tärppinä sitä, että hänen pitäisi oppia välttämään johdatte-

via kysymyksiä suorittaessa lapsen alustavaa puhuttelua. Lisäksi moni palautteen antaja koki hyvänä muistutuksena sen, että lapsen alustavan puhuttelu täytyy videoida. Yleensä alustavat puhuttelut vain referoidaan rikosilmoitukseen, eikä niitä kirjata ylös sanasta saan. Esitys oli hyvä muistutus aikuisorientoituneille poliiseille siitä, että lapsen kohdalla kaikella puhuttelussa kysytyllä ja vastatulla on erittäin suuri merkitys esitutinnan ja muiden jatkotoimenpiteiden kannalta.

Muutamit koulutukseen osallistuneet nostivat palautteessa esille sen, että koulutus antoi heille toimintamallin tilanteisiin, joissa lapsi kohdataan tehtävillä. Tämä oli meille erittäin tervetullutta palautetta, sillä opinnäytetyön tavoitteena olikin antaa kentällä työskenteleville poliiseille käytännön eväitä lapsen kohtaamiseen ja alustavan puhuttelun suorittamiseen. Uutena tietona muutamille koulutukseen osallistuneille tuli myös se, että lapsen puhuttamiseen kehoitetaan aiempaa useammin. Monella esitykseen osallistuneella ei ollut tietoa siitä, että vuoden alusta oli tullut voimaan Poliisihallituksen uusi ohje Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa, jossa sanotaan, että ensipartio hoitaa lähtökohtaisesti lapsen alustavan puhuttelun.

Esitystä seuraamassa ollut yleisjohtaja sekä Kouvolan kenttäryhmän johtaja kehottivat esityksen jälkeen meitä laittamaan koulutusmateriaalin jakoon. He molemmat kokivat, että koulutusmateriaali sisälsi tärkeää tietoa ja sitä tulisi jakaa eteenpäin mahdollisimman laajalle hallinnon sisällä. Nämä kommentit kertovat myös osaltaan siitä, että tällaiselle tiedolle on tarvetta poliisissa. Ne myös autoivat meitä saamaan varmistuksen sille, että koulutusmateriaali oli onnistunut sekä laadullisessa että ammatillisessa mielessä.

Saadusta palautteesta oli huomattavissa se, että paperisessa muodossa Kouvolassa olleilta kerätty palaute oli laadullisesti eheämpää, kuin videon välityksellä tilaisuuteen osallistuneilta saatu sähköinen palaute. Sähköistä palautetta myös saatiin suhteessa reilusti vähemmän, sillä vain kolme henkilöä vastasi sähköiseen palautteeseen. Oma osansa oli varmasti sillä, että paikan päällä Kouvolassa olleet olivat tilanteessa enemmän läsnä kuin ne, jotka kuuntelivat esitystä videoyhteyden välityksellä. Yhdellä asemalla ei ollut edes videotykkiä, jolla he olisivat saaneet Power Point-esityksen näkyville. Tämä teki esityksen seuraamisesta varmasti hankalampaa ja aiheutti sen, että sitä kuunneltiin enemmän velvollisuudesta kuin mielenkiinnosta.

Joka tapauksessa saatu palaute oli kaiken kaikkiaan melko positiivista ja osoitti sen, että opinnäytetyö onnistui kohdeyleisön osalta vastaamaan olemassa olleeseen tiedon tarpeeseen. Jatkoasteeksi opinnäytetyölle muodostuneen tiedon jakaminen kaikille muille siitä mahdollisesti hyötyville. Opinnäytetyö tulee olemaan löydettävissä internetistä Theseus-tietokannasta, josta löytyvät suomalaisissa ammattikorkeakouluissa tehdyt opinnäytetyöt. Tämän lisäksi opinnäytetyön produkti eli koulutusmateriaali tullaan jakamaan Kaakkois-Suomen poliisilaitokselle. Toivon mukaan opinnäytetyötä tullaan hyödyntämään myös muilla poliisilaitoksilla sekä mahdollisesti myös Poliisiammattikorkeakoululla. Voi olla, että opinnäytetyön ja sen produktin levikki jää vähäiseksi, ellemmme käytä aikaa tähän vielä varsinaisen opinnäytetyöprosessin loputtuakin.

Yksi opinnäytetyön tavoitteista oli jakaa kentällä työskenteleville poliiseille ajankohtaista tietoa lapsen kohtaamisesta ja alustavan puhuttelun suorittamisesta, sillä Poliisihallituksen uusi ohje Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa tuli voimaan tammikuussa 2020. Saadun palautteen perusteella tässä onnistuttiin ainakin koulutustilaisuuteen osallistuneiden osalta, sillä osalla heistä ei ollut aavistustakaan, että tällainen uusi ohje oli tullut voimaan. Sitä, että kuinka moni muu tulee saamaan tämän tiedon opinnäytetyöhömmä ja sen produktiin tutustumisen myötä, on hankalaa arvioida vielä tässä vaiheessa.

Aivan opinnäytetyöprosessin alkumetreillä aihetta valitessamme huomasimme, että Poliisiammattikorkeakoululla oli tekeillä Jemina Laitilan opinnäytetyö aiheesta “Ensiapartio kohtaa lapsen - poliisipartion toimenpiteet lapsen kohdistuneella väkivalta- tai seksuaalirikostehtävällä: Seinäjoen poliisien näkökulma”. Tuossa työssä oli kuitenkin tarkoitus keskittyä aiheeseen Seinäjoella työskentelevien poliisien näkökulmasta ja tutkimuksellista metodologia hyödyntäen, joten liikaa samankaltaisuutta tämän opinnäytetyön kanssa ei päässyt syntymään. Perehdyimme Laitilan opinnäytetyöhön oman opinnäytetyöprosessimme loppupuolella ja huomasimme, että sen tuloksista kävi ilmi, että koulutusmateriaali ensiapartion toiminnasta lapsen kanssa olisi tarpeellinen valvonta- ja hälytystoiminnassa työskenteleville poliiseille. Laitila kertoo opinnäytetyönsä tutkimustuloksissa siitä, että lisäkoulutus aiheeseen liittyen olisi tarpeellista ja koulutus olisi hyvä järjestää kaikille valvonta- ja hälytyssektorilla toimiville poliiseille. Tutkimustuloksissa on myös kerrottu, että valvonta- ja hälytyssektorilla toimivat poliisit olivat toivoneet rautalankamallia siitä, miten lasta tulisi puhuttaa ja millaisia kysymyksiä lapselle tulisi esittää (Laitila 2019, 24). Aiheeseen liittyvät aiemmat ohjeet ja mallit ovat olleet vanhoja, eikä päivitettyä tietoa ole ollut helposti saatavilla akuuteissa tilanteissa (Laitila 2019, 1).

Tämän opinnäytetyön tuloksena syntynyt produkti vastaa Laitilan esille tuomaan tarpeeseen käymällä läpi sitä, että miten lasta tulisi puhuttaa ja millaisia kysymyksiä lapselle pitäisi esittää. Produktissamme on esitelty kysymysmalleja ja käytännön toimenpiteitä konkreettisia esimerkkejä hyväksi käyttäen. Tämä vastaavuus syntyi onnekkaan tahattomasti, sillä tätä opinnäytetyötä tehdessä Laitilan opinnäytetyössä esille noussut tarve ei ollut vielä meidän tiedossamme. Opinnäytetyön tärkeys ja ajankohtaisuus voidaan perustella myös tämän vastaavuuden kautta onnistuneeksi.

Meille tuli koulutustilaisuudesta kerättyä palautetta läpi käydessämme yllätyksenä se, että kuinka monelle oli täysin uutta tietoa esimerkiksi se, että millaisia kysymystyyppisiä lapsen alustavassa puhuttelussa tulisi käyttää. Pohdimme toki jo opinnäytetyön tekoa aloitellessamme, että sen tarjoamalle tiedolle olisi tarvetta kentällä, mutta emme osanneet arvata tuolloin, että tiedon tarve olisi näin suuri. Pitämäämme koulutustilaisuuteen osallistui ainoastaan murto-osa kaikista kentällä työskentelevistä poliiseista, joten kaiken kattavaa yleistystä tai johtopäätöstä ei kenttähenkilöstöllä olevasta tiedon tarpeesta voi vielä tämän yksittäisen koulutustilaisuuden perusteella tehdä. Joka tapauksessa näkisimme kuitenkin, että monet valvonta- ja hälytystoimintasektorilla työskentelevät poliisit voisivat hyötyä ammatillisesti koulutusmateriaaliimme tutustumisesta tai sen pohjalta pidettyyn koulutustilaisuuteen osallistumisesta. Tätä oletusta tukevat myös Laitilan opinnäytetyöstään saamat tulokset.

Yhtenä tavoitteena oli myös tuottaa sellainen koulutusmateriaali, joka kannustaisi kentällä työskenteleviä poliiseja puhuttamaan lapsia tehtävillä useammin ja tarkemmin. Tällaisen tavoitteen onnistumista on vaikea mitata heti työn valmistumisen jälkeen, sillä todellisia tuloksia saataisiin vasta sitten, jos seurattaisiin koulutuksen saaneita poliiseja ja tarkasteltaisiin jälkikäteen heidän toimiaan tehtävillä, joilla he ovat kohdanneet lapsia. Tässä voisi olla yksi mahdollisuus jatkotutkimukselle. Jatkotutkimus voitaisiin toteuttaa edellä kuvulla tavalla, tai sitten aihetta voitaisiin tarkastella selvittämällä, miten paljon alustavia puhutteluja tehdään ja millainen niiden hyödynnettävyys on ollut esitutkinnassa ja myöhemmin oikeudessa.

Jo aihetta valitessamme halusimme, että opinnäytetyöllämme olisi jokin kosketuspinta poliisin valvonta- ja hälytystoimintaan liittyen, joten valitsimme aiheeksi lapsen alustavan puhuttelun. Rajasimme opinnäytetyömme aiheen siten, että opinnäytetyö koskisi vain lap-

sen alustavaa puhuttelua, eikä lapsen kuulustelua. Rajausta teimme myös sen suhteen, että minkä ikäisiä lapsia opinnäytetyö käsittelee ja mitä kaikkia aihealueita teoriaperustaan otetaan mukaan. Edelleen jatkorajausta tehtiin myös valittaessa esiteltäviä asioita koulutusmateriaaliin. Mielestämme onnistuimme tekemissämme aiheen rajauksissa siten, että lopputuloksena oli selkeä ja tiivis työ valitsemastamme aiheesta. Teoriaperusta onnistui tukemaan hyvin produktina valmistunutta koulutusmateriaalia ja toisin päin.

Päätimme työharjoittelussa ollessamme, että teemme opinnäytetyön yhdessä. Yhteistyö sujui koko opinnäytetyöprosessin ajan hyvin. Ainoastaan aikataulujen yhteensovittamisessa oli vielä harjoittelussa ollessa pieniä hankaluuksia, mutta nekin ratkesivat pian. Työharjoittelun loputtua palasimme Poliisiammattikorkeakoululle tekemään loppuopintoja ja viimeistelemään opinnäytetyötä. Koemme, että opinnäytetyön vaatima työmäärä jakautui tasaisesti meidän molempien kesken ja teimme molemmat ahkerasti töitä opinnäytetyön valmistumisen eteen.

Itse opinnäytetyön tekeminen ja sen käsittelemään aiheeseen tutustuminen opetti meille paljon. Kumpikaan meistä ei ole aikaisemmin tehnyt tämänkaltaista yhtä laajaa työtä ja aikataulut- ja organisointitaitomme joutuivatkin aivan uudenlaiseen testiin. Opimme myös etsimään tietoa ja hyödyntämään sitä. Teimme paljon eri lähteiden luotettavuuden arviointia opinnäytetyöprosessin aikana ja pohdimme, millaiset lähteet olisivat kaikkein relevanteimpia ja tukisivat aihettamme parhaiten. Onnistuimme näissä kaikissa näissä loppujen lopuksi hyvin ja saimme opinnäytetyön valmiiksi jopa suunniteltua aiemmin. Voimme varmasti hyödyntää kaikkea oppimaamme tulevaisuudessa siirtyessämme työelämään.

LÄHTEET

Arvelin, K. & Rantaeskola, S. (2016). Kenttämuistio.

Bauer, P. J. (2006). Event Memory. Teoksessa Kuhn, D. Siegler, R. S. (toim.) *Handbook of Child Psychology - Volume 2 Cognition, Perception and Language* (s. 373-418). Yhdysvallat, John Wiley & Sons, Inc.

Ellonen, N. & Rantaeskola, S. (toim.). (2016). Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, Rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=FI> Luettu 19.12.2019.

Fivush, R. (1993). Developmental Perspectives on Autobiographical Recall. Teoksessa Goodman, G. S. & Bottoms, B. L. (toim.) *Child Victims, Child Witnesses - Understanding and Improving Testimony* (s. 1-24). Yhdysvallat, The Guilford Press.

Haapasalo, J., Kiesiläinen, K. & Niemi-Kiesiläinen, J. (2000). Todistajanpsykologia ja todistajankuulustelu. Helsinki, Kauppakaari OYJ Lakimiestenliiton Kustannus.

Hirvelä, P. (2007). Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. Juva, WS Bookwell Oy.

Juva, K. (2018). Muistihäiriö. Kustannus Oy Duodecim. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00706 Luettu 11.11.2019.

Korkman, J. (2008). Lapsen haastattelu hyväksikäyttötapauksissa. Teoksessa Santtila, P. & Weizmann-Henelius, G. (toim.) *Oikeuspsykologia*. Helsinki, Edita Publishing Oy.

Lahtinen, H. (2008). Todistajapsykologia - Lapsitodistajat. Teoksessa Santtila, P. & Weizmann-Henelius, G. (toim.) *Oikeuspsykologia*. Helsinki, Edita Publishing Oy.

Laitila, J. (2019). Ensipartio kohtaa lapsen - poliisipartion toimenpiteet lapsen kohdistuneella väkivalta- tai seksuaalirikostehtävällä: Seinäjoen poliisien näkökulma. Poliisiammattikorkeakoulu. AMK-opinnäytetyö.

Lamb, M. E., Sternberg, K. J., Orbach, Y., Hershkowitz, I. & Esplin, P. W. (1999). Forensic Interviews of Children. Teoksessa Memon, A. & Bull, R. (toim.) *Handbook of Psychology of Interviewing* (s. 253-277). Yhdistynyt kuningaskunta, John Wiley & Sons Ltd.

Lamb, M. E., Hershkowitz, I., Orbach, Y. & Esplin, P. W. (2008). *Tell Me What Happened - Structured Investigative Interviews of Child Victims and Witnesses*. Yhdistynyt kuningaskunta, John Wiley & Sons Ltd.

Nurmi, J.-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. (2008). Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki, WSOY Oppimateriaalit Oy.

Paavilainen, E. & Pösö, T. (2003). Lapset ja perheväkivaltatyö. Porvoo, WSOY.

Pojjula, S. (2007). Lapsi ja kriisi, selviytymisen tukeminen (s.38-39 44-45). Helsinki, Kirjapaja.

Poliisihallitus (2020). Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa. Ohje. POL-2019-34669.

Tang, C. M. (2019). Children and crime. Yhdysvallat, Rowman & Littlefield.

Traumaterapiakeskus ry. (2018). Psykkinen trauma.
<https://www.traumaterapiakeskus.com/18> Luettu 28.11.2019.

Unicef: YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista.
https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf Luettu 18.12.2019.

LIITTEET

Liite 1. Koulutusmateriaali.

Lapsen kohtaaminen ja alustavan puhuttelun suorittaminen valvonta- ja hälytystoiminnassa

Opinnäytetyön produkti
Jirko Puranen ja Karoliina Putkuri
3/2020

Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa
POL-2019-34669

”Ensiapartio tekee lähtökohtaisesti alustavan puhuttelun myös lapselle. Lapsen kertomuksen saaminen välittömästi tilanteessa on tärkeää. Lapsen kertomukseen suhtaudutaan kiinnostuneesti, neutraalisti ja kerronnan tuottamista tukien. Tämä kokemus edesauttaa asiasta puhumista myös myöhemmin esitutkinnassa.

Lapsen puhuttaminen tehdään akuutissa tilanteessa, vaikka lapsen puolesta normaalisti puhevaltaa käyttävä taho olisi estynyt käyttämään lapsen puhevaltaa intressiristiriidan vuoksi.”

Lapsen kohtaaminen

3

Lapsen muistitoimintojen erityispiirteitä

Mitä nuorempi lapsi, sitä vähemmän hän muistaa tapahtuneesta myöhemmin.¹

Lapsi muistaa kertaluontoiset tapahtumat myöhemmin heikommin, kuin tapahtumat, joille hän on altistunut useaan kertaan.¹

Toisaalta, etenkin negatiivisten tapahtumien kohdalla, lapsella saattaa olla vaikeuksia erottaa yksittäisiä tapahtumakertoja muista samankaltaisista kerroista.²

4

Kielen kehityksen merkitys muistoista raportoidessa

Nuoremmat lapset raportoivat kokemastaan vähemmän kuin vanhemmat lapset.³

Vanhemmilla lapsilla on paremmat kielelliset valmiudet ja sen ansiosta myös kompleksisemmat muistikuvat tapahtumista.⁴

Aika, määrät, sijainnit ja muut vastaavat käsitteet ovat lapselle vaikeasti ymmärrettäviä asioita.⁵

5

Kielen kehityksen merkitys muistoista raportoidessa

Lapsi oppii esimerkiksi ymmärtämään käsitteiden "tänään", "huomenna" ja "joskus" merkitykset vasta noin 5-vuotiaana.⁵

5

Trauman aiheuttama stressi

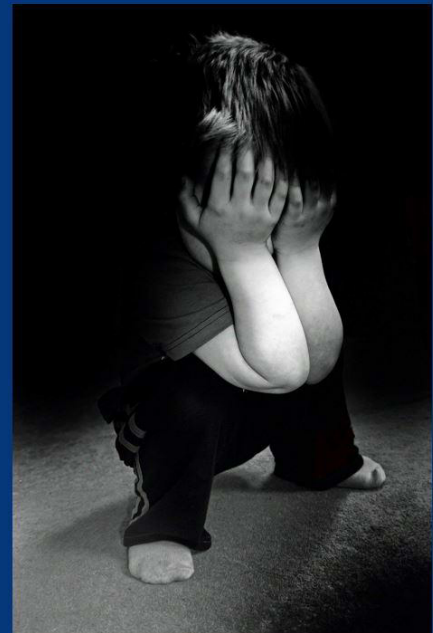
Psyykinen trauma syntyy, kun ihminen näkee tai kokee sellaisen tapahtuman, johon liittyy oman fyysisen koskemattomuuden vaarantumista, vakavaa loukkaantumista, kuolemaa tai niiden uhkaa.⁸

Tapahtuman kokeminen, näkeminen tai siitä tiedon saaminen voi aiheuttaa akuutin stressihäiriön. Akuutti stressihäiriö aiheuttaa voimakasta pelkoa, avuttomuuden tunnetta, kauhua ja pahaa oloa. Vaikutukset voivat näkyä välittömästi tapahtuman jälkeen.⁸

6

Traumaattisen tapahtuman näkemisen tai kokemisen aiheuttama stressi saattaa vaikuttaa lapsen muistiin.

Stressaavista tilanteista muistetaan yleensä ne asiat, joihin oma huomio on ollut kiinnittynyt tapahtumahetkellä. Nämä ovat yleensä keskeisimpiä asioita tapahtuneesta.⁵

7

Joka tapauksessa:

Mitä kauemman aikaa tapahtumasta on kulunut, sitä vaikeammaksi sen muistaminen käy, oli kyseessä sitten traumaattinen tapahtuma tai ei.⁹

Alustavan puhuttelun tärkeys!

8

Lapsi ja hänen hyvinvointinsa tulisi asettaa etusijalle heti välttämättömien toimenpiteiden kuten kiinniottojen ja työturvallisuudesta huolehtimisen jälkeen.

9

Kuinka toimia lapsen kanssa

Pysy itse mahdollisimman rauhallisena. ⁷

10

Kuinka toimia lapsen kanssa

Tee tilanteestakin rauhallinen ja turvallinen. ⁸

10

Kuinka toimia lapsen kanssa

Kerro lapselle tämän ikätason mukaisella tavalla, mitä poliisi tekee ja miksi.⁷

Näin voit lieventää lapsen tilanteessa mahdollisesti tuntemaa pelkoa

10

Alustava puhuttelu

11

Alustavassa puhuttelussa selvitetään

Mitä on tapahtunut?

Mitkä ovat osallisten asemat esitutkinnassa?

Täyttääkö tapahtunut jonkin rikoksen
tunnusmerkistön?

12

Alustavassa puhuttelussa selvitetään

Lasta ei tule missään tapauksessa jättää
huomioimatta. Pelkkä huoltajan kuuleminen
tapahtumista ei ole riittävää.⁶

12

Alustavaa puhuttelua koskevat lainkohdat

ETL 7:20 § ”Rikoksen selvittämiseksi toimitettavissa alustavissa puhutteluissa on noudatettava, mitä 5 §:n 1 momentissa säädetään kuulusteltavan kohtelusta sekä 8 §:ssä todistajan ilmaisuvelvollisuudesta ja kieltäytymisestä todistamasta.”

Alustavaa puhuttelua koskevat lainkohdat

ETL 7:5 § ”Kuulusteltavaa on kohdeltava rauhallisesti ja asiallisesti. Tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan johtavan lausuman saamiseksi kuulusteltavalta ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja erityisistä eduista, uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulusteltavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyhin vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja.”

Alustavaa puhuttelua koskevat lainkohdat

ETL 7:8 § ” Todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta. Jos hän kuitenkin olisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 10–14 §:n, 16–21 §:n taikka 22 §:n 1 ja 2 momentin nojalla oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, hän on vastaavasti oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutkinnassa.”

13

Alustavan puhuttelun toteuttaminen

Toinen ensipartion poliiseista suorittaa alustavan puhuttelun.

Tila rauhoitetaan niin, että siellä on vain lapsi ja poliisi. Arkojen lapsien kohdalla voidaan harkita myös vanhemman läsnäoloa.¹⁰

Selvitetään avoimia kysymyksiä käyttäen, mitä on tapahtunut.

14

Kysymystyyleistä

Parhaita kysymyksiä lasta kuultaessa ovat avoimet kysymykset. Avoimet kysymykset ohjaavat lasta etsimään muististaan tietoa tapahtumista sen sijaan, että poliisi antaisi lapselle kysymyksellään vastausvaihtoehtoja, joista tämä joutuisi valitsemaan.

Avoimia kysymyksiä käytettäessä riski siitä, että poliisi vaikuttaisi lapsen kertomukseen vähenee.⁴

Kysymystyyleistä

Voisitko kertoa kaiken, mitä täällä on tapahtunut?

Mitä muuta pystyt siitä kertomaan?

lapselle kysymyksellään vastausvaihtoehtoja, joista tämä joutuisi valitsemaan.

Mitä sitten tapahtui?

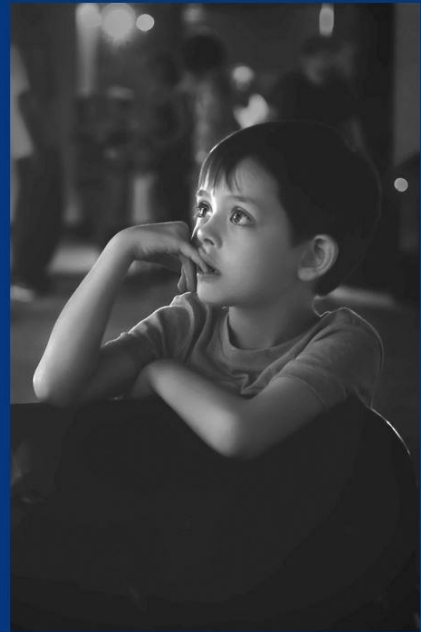
Voisitko kertoa siitä lisää?

Johdattelu saattaa heikentää lapsen kertoman todenperäisyyttä...

...muuttaamalla alkuperäistä muistijälkeä.

...paikkaamalla muistiaukkoja.

...saamalla lapsen hyväksymään harhaanjohtavan tiedon sosiaalisen paineen takia.¹¹

16

Huom!

Pysy avoimena lapsen kertomalle ja yritä välttää omia ennakkosenteitä. Ennakkosenteet näkyvät helposti puhutustilanteessa johdattelevana käytöksenä.⁴

17

Alustava puhuttelu videoidaan

Videon alussa lapselle kerrotaan hänen ikätasonsa mukaisella tavalla seuraavat asiat:

Alustava puhuttelu videoidaan

Syy videoinnille

Lapsen asema, oikeudet ja velvollisuudet

Aika, paikka ja läsnä olevat henkilöt ¹⁰

Jos videointi ei ole mahdollista, kirjataan alustavassa puhuttelussa esitetyt kysymykset ja niiden vastaukset mahdollisimman tarkasti ylös.⁶

18

Esimerkki

Luo lapsen sellainen kontakti, että hän voi tuntea olonsa luontevaksi ja turvalliseksi.¹⁰

”Minä olen ____ ja olen poliisi. Minun työtä on jutella lapsille sellaista asioista, joita heille on tapahtunut.”

Kerro, että puhuttelu videoidaan ja selitä syy videoinnille.¹⁰

”Kuvaan keskustelumme videolle, etten unohtaisi mistä olemme puhuneet.”

Varmista, että lapsi ymmärtää mistä on kyse ja miksi poliisi keskustelee hänen kanssaan.⁴

”Me poliisit olemme täällä, koska meidän työtä on selvittää, mitä on tapahtunut.”

19

Esimerkki

Kerro lapselle hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan ikätason mukaisella tavalla.¹⁰

"Sinun ei ole pakko kertoa minulle mitään jos et halua. Jos kerrot jotain, sen on oltava totta. Kerro vain asioista, jotka ovat oikeasti tapahtuneet."

Selvitä avoimia kysymyksiä käyttäen, mitä on tapahtunut.¹⁰

"Kerro minulle mitä täällä on tapahtunut?"

Jos lapsi vastaa esitettyyn kysymykseen lyhyesti, käytä jatkokysymyksessä lapsen jo kertomaa tietoa.¹⁰

"Sanoit, että isä löi sinua. Kerro siitä lisää?"

20

Miksi lapsi ei puhu?

Lapsi ei välttämättä ymmärrä, että tapahtuneessa on mitään väärää.⁷

Lapsi saattaa tuntea tapahtuneesta häpeää.⁵

Lasta on saatettu manipuloida epäillyn tai jonkun ulkopuolisen toimesta.¹⁰

21

Huom!

Älä turhaudu, jos lapsi ei puhu tai häneen on vaikea luoda kontaktia. Pääasia on, että lapselle on annettu tilaisuus puhua. Riski epätarkkojen ja virheellisten muistikuvien esille tuloon lisääntyy, kun lasta aletaan ”auttamaan” tarkentavilla ja johdattelevilla kysymyksillä.¹²

22

Lapset ovat yksilöitä aivan kuten me aikuisetkin ja siksi jokainen kohtaaminenkin on omanlaisensa.

23

Lähteet

- 1) Bauer, P. J. (2006). Event Memory. Teoksessa Kuhn, D. Siegler, R. S. (toim.) Handbook of Child Psychology - Volume 2 Cognition, Perception and Language (s. 373-418). Yhdysvallat, John Wiley & Sons, Inc.
- 2) Fivush, R. (1993). Developmental Perspectives on Autobiographical Recall. Teoksessa Goodman, G. S. & Bottoms, B. L. (toim.) Child Victims, Child Witnesses - Understanding and Improving Testimony (s. 1-24). Yhdysvallat, The Guilford Press.
- 3) Lamb, M. E., Hershkowitz I., Orbach Y. & Esplin, P. W. (2008). Tell Me What Happened - Structured Investigative Interviews of Child Victims and Witnesses. Yhdistynyt kuningaskunta, John Wiley & Sons Ltd.
- 4) Korkman J. (2008). Lapsen haastattelu hyönteikäyttötapauksissa. Teoksessa Santtila, P. & Weizmann-Henelius, G. (toim.) Oikeuspsykologia (s. 456-484). Helsinki, Edita Publishing Oy.
- 5) Lahtinen, H. (2008). Todistajapsykologia - Lapsitodistajat. Teoksessa Santtila, P. & Weizmann-Henelius, G. (toim.) Oikeuspsykologia (s. 176-198). Helsinki, Edita Publishing Oy.
- 6) Arvelin K., Rantaeskola S. (2016). Kenttämuistio
- 7) Paavilainen, E. & Pösö, T. (2003). Lapset ja perheväkivaltatyö. Porvoo, WSOY.
- 8) Poijula, S. (2007). Lapsi ja kriisi, selviytymisen tukeminen. Helsinki, Kirjapaja.
- 9) Tang, C. M. (2019). Children and crime. Yhdysvallat, Rowman & Littlefield.
- 10) Ellonen, N. & Rantaeskola, S. (toim.). (2016). Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu.
- 11) Haapasalo, J., Kiesiläinen, K. & Niemi-Kiesiläinen, J. (2000). Todistajanpsykologia ja todistajankuulustelu. Helsinki, Kauppakaari OYJ Lakimiestenliiton Kustannus
- 12) Lamb, M. E., Sternberg, K. J., Orbach, Y., Hershkowitz, I. & Esplin, P. W. (1999). Forensic Interviews of Children. Teoksessa Memon, A. & Bull, R. (toim.) Handbook of Psychology of Interviewing (s. 253-277). Yhdistynyt kuningaskunta, John Wiley & Sons Ltd.

Kuvat: www.pixabay.com

Liite 2. Palautelomake koulutustilaisuudesta.

Koulutustilaisuuden palautelomake

Aihe	Koulutusmateriaali lapsen kohtaamisesta ja alustavan puhuttelun suorittamisesta valvonta- ja hälytystoiminnassa	Luokka	Poliisiammattikorkeakoulu 20174C
Päivämäärä	2.2.2020	Nimi	Jirko Puranen ja Karoliina Putkuri

1. Saitko esityksestä jotain uutta tietoa itsellesi?

2. Jos sait, niin koetko, että voisit hyödyntää saamaasi tietoa työssäsi tulevaisuudessa?

3. Koitko tilaisuuden hyödyllisenä?

4. Muuta palautetta?